

jam ozbiljnih razloga da verujem da
3 612.[...] Ispričao sam vam ove pojed
egov broj, samo zbog odraslih osoba.
nekom novom prijatelju, nikad vas neć
e reći: "Kakva je boja njegovog glas
čuplja leptire?" Nego vas pitaju: "Ko
je težak? Koliko zarađuje njegov otac
odraslim osobama: "Video sam jednu
prozorima i golubovima na krovu..."
im reci: "Video sam kuću od sto hiljada f

ekli: "Dokaz da
eo da ima ovcu
ramenima i s
'ao jeste asteroid B 612" ubediće
' one. Ne treba ima zameriti. Deca
na. Ali naravno, mi koji shv
m ovu priču pričao kao bajk
koji je živeo na nekoj plan
in prijatelj..." Za one koji sh

Ivana Jovanović Arsić

PLANETA Čitalac

Ova knjiga objavljena je uz podršku
Pokrajinskog sekretarijata za kulturu
i javno informisanje i Ministarstva
kulture i informisanja Srbije.

Ivana Jovanović Arsić

PLANETA ČITALAC

Priručnik o razvoju publike u bibliotekama

Gradska biblioteka Pančevo i Udruženje Kulturis

Pančevo / Beograd
2014.

Planeta Čitalac

Urednik izdanja:
Ivana Jovanović Arsić

Izdavač:
Gradska biblioteka Pančevo

Za izdavača:
Dejan Bosnić

Urednik izdavačke delatnosti
Gradske biblioteke Pančevo:
Goran Trailović

Stručni saradnik:
Sara Terzić

Lektura i korektura:
Dragan Đorđević

Prevod, lektura i korektura engleskog teksta:
Ana Vanjek i Sandra Milojević

Dizajn:
Vuk Popadić

Prelom:
Vladimir Oreščanin

Tiraž:
500

Pokrovitelji:
Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje
Ministarstvo kulture i informisanja Srbije

ISBN 978-86-85131-25-7
CIP Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
COBISS.SR-ID 204176652

Urednik se zahvaljuje na podršci i pomoći u realizaciji ovog izdanja:
Jeleni Jovanović, Urošu Ćemaloviću, Katarini Trajković, Mariji Zurnić,
Mili Marinković-Bročić, Dejanu Bosniću i Goranu Trailoviću.

Sadržaj

- 7** **Uvodnik**
Biblioteke u XXI veku i njihova publika
Kako održati korak s vremenom?
Ivana Jovanović Arsić
- 15** **Bibliotečka usluga usmerena ka čitaocu:**
Iskustvo koncepta *Opening the Book*
Rejčel Van Rijel
- 23** **Knjiga je ogledalo sveta**
Model intersektorske saradnje u radu dečjeg odeljenja lokalne biblioteke
Miloje Radović
- 29** **Biblioteke u eri digitalnih tehnologija**
Rolf Hapel
- 35** **Javna biblioteka: okosnica kulturnog razvoja jednog područja**
Havijer Valbuena Rodriges
- 43** **Knjige otkrivaju nove svetove ljudima iza rešetaka**
Iskustvo zatvorske biblioteke u Minsteru,
proglašene bibliotekom godine u Nemačkoj
Gerhard Pešers
- 49** **Biblioteke u Edinburgu menjaju živote**
Širok spektar bibliotečkih usluga za ugrožene kategorije stanovništva
Liz Mekgetigan
- 55** **Novi izazovi Javne biblioteke informacija (BPI)
u Centru Pompidu u Parizu**
Specifičnost rada javne biblioteke u okviru institucije kulture
Emanuel Kufini
Natali Denj
- 61** **Biblioteke umetničkih dela (Artotheken) u javnim bibliotekama**
Edukacija publike i spona između šireg auditorijuma i umetničkih dela
Johanes Štal

Biblioteke u XXI veku i njihova publika

Kako održati korak s vremenom?

Biblioteka danas

U današnjem digitalnom dobu, kada je znanje elektronski dostupno, nameće se pitanje koja bi trebalo da bude uloga biblioteke? Kako se u život savremenog čoveka uklapa institucija kulture koja je od pamтивека baštinila znanje i imala ključnu prosvetiteljsku funkciju?

Danas se biblioteke nalaze pred kompleksnim izazovom prilagođavanja novim okolnostima: pre svega, velikim društvenim promenama (drugačiji trendovi života, nove strukture porodica, rast indeksa starenja stanovništva) i novim tehnologijama koje utiču na način „konzumiranja“ kulturnih proizvoda i kreiranja ukusa publike koji se često i brzo menja. Držati korak s vremenom danas je pitanje opstanka. Odgovoriti zahtevima korisnika je, pak, odgovornost svake javne institucije kulture. Nimalo lak zadatak.

Iz perspektive nekog ko nije iz bibliotečke struke, zanimalo me je da kroz prizmu odnosa biblioteke i njene publike pokušam da redefinišem mesto biblioteke u informacionom i participativnom društву. U tom kontekstu, daleko od stereotipnog viđenja biblioteke kao pasivnog čuvara knjiga, ona igra aktivnu ulogu zagovornika društva zasnovanog na znanju i stožera kulturnih, informativnih i edukativnih sadržaja. Pitanje je samo: da li je uspela da javnosti prenese tu poruku?

Razvoj publike u bibliotekama

Biblioteka, svakako, postoji zbog svoje publike. Stoga bi, najpre, trebalo da se zapita poznaje li interesovanja i potrebe svojih korisnika? I još važnije: kako doprinosi kvalitetu njihovih života? Gde se nalazi presek ova dva skupa, javne biblioteke i njene publike?

Razvoj publike (*audience development*) danas je jedna od ključnih oblasti interesovanja u sferi kulture. U prilog ovome govori i činjenica da je to jedna od centralnih tema interesovanja novog programa Evropske unije za podršku projektima iz kulture „Kreativna Evropa 2014-2020“. Ovaj termin širokog značenja, izvorno preuzet iz sfere marketinga i privrede, podleže različitim interpretacijama (širenje publike kulturnih programa, povećanje broja prodatih ulaznica, edukacija publike, odnosi sa korisnicima, itd). Upravo iz tog razloga *audience development* mogao bi biti preveden kao razvoj publike, razvijanje odnosa sa publikom, osvajanje publike, širenje publike, ulaganje u publiku. Zadržaću sintagmu 'razvoj publike' kao generičku i, stoga, najmanje preciznu i ostaviti prostora da se termin dodatno definiše u zavisnosti od potreba konkretnog slučaja.

Krajem 2011. godine udruženje „Kulturis“ realizovalo je veoma uspešan projekat koji se bavio razvojem publike u institucijama kulture¹. Upravo iz tog projekta razvila se saradnja sa Gradskom bibliotekom u Pančevu i ideja da detaljnije istražimo oblast razvoja publike u bibliotekama. Knjiga „Planeta Čitalac“ je plod tog rada. Zamišljena je kao priručnik, hrestomatija, skripta, koja će kolegama u bibliotekama, ali i drugim institucijama kulture, pružiti uvid u nekolicinu vrednih evropskih iskustava, koja bi, uz izvesne adaptacije i/ili modifikacije, mogla biti primenjena i izvan svog izvornog okruženja. Namera je bila da se popularišu dobri primeri iz prakse, inovativni i kvalitetni načini rada sa korisnicima, a koji bi mogli biti šire rasprostranjeni. Razvoj publike u bibliotekama, uže shvaćen kao razvoj čitalačke publike², trebalo bi da čini okosnicu rada svih zaposlenih u jednoj biblioteci.

„Planeta Čitalac“ - pregled odabranih studija slučaja

„Planeta Čitalac“ nastala je nakon istraživanja načina rada evropskih biblioteka sa svojim korisnicima. Primeri kreativnog, dobro osmišljenog i odgovornog rada bibliotekara i biblioteka su brojni i veoma raznovrsni. Naposletku, osam studija slučaja, koliko ih sadrži ova publikacija, odabранo je na osnovu nekoliko kriterijuma, od kojih su najvažniji želja da se prikaže raznovrsnost bibliotečke usluge i uloga biblioteka u životu lokalne zajednice. Cilj je bio da svi primeri oslikavaju različite tipove biblioteka i vrste korisnika kojima su namenjene (zatvorske biblioteke, biblioteke u okviru institucija kulture, biblioteke okrenute radu sa decom i mladima, *Artotheken* – biblioteke umetničkih dela, biblioteke posvećene radu sa ugroženim grupama stanovništva), ili da obrađuju neke od danas najvažnijih tema u bibliotekarstvu (biblioteke i upotreba novih tehnologija, biblioteka okrenuta čitaocu, biblioteka kao zamajac društvenog razvoja svoje sredine).

Ovih osam članaka, iako sadržinski vrlo različiti, čine celinu u sledećem smislu: uvidom u rešenja koja nude autori članaka moguće je stvoriti sliku o biblioteci kao značajnom činiocu u životu svojih korisnika.

Publikaciju „otvara“ **Rejčel Van Rijel**, autor koncepta *reader development* (razvoj čitalačke publike) koja oslikava iskustvo svoje inicijative *Opening the book* i suštinsku promenu koju su biblioteke u Velikoj Britaniji doživele kada su svoj fokus sa proizvoda (knjige) okrenule ka korisniku. Ta „promena čipa“ jeste bio dugotrajan proces ali, nakon više od decenije iskustva, rezultati ukazuju na blagodeti ovog modela rada: bolje funkcionisanje biblioteka, veće kvalitativno učešće korisnika, povećan ugled javnih biblioteka od strane obrazovnog sistema, javne administracije i izdavačke industrije.

Uprkos objektivnim poteškoćama sa kojima se susreću biblioteke u Srbiji i regionu, ne manjkaju primeri entuzijazma zaposlenih i iznalaženja načina da se ide u korak s vremenom. **Miloje Radović** iz kraljevačke Narodne biblioteke „Stefan Prvovenčani“ predstavlja rad dečjeg odeljenja ove biblioteke putem brojnih akcija koje sprovode. Posebno je važno istaći njihov uspešan model intersektorske saradnje koji se u ovoj biblioteci primenjuje već godinama, a u praksi je pokazao rezultate za poštovanje.

Rolf Hapel, direktor Odeljenja za građanske službe i biblioteke grada Arusa u Danskoj, izlaže o bibliotekama u eri novih tehnologija i izazovima koji su pred njima: kako da od često reaktivne

¹Više informacija o projektu „Evropski modeli razvoja publike“, partnerima i učesnicima moguće je pronaći na web stranici www.kulturis.org

²Distinkciju između ova dva termina činim kako bih istakla važnost drugih „vrsta“ publike u okviru biblioteka (publika programa kulturnih aktivnosti u biblioteci, korisnici informacionih tehnologija, korisnici čitaonica, itd) i mogućnosti za njihov dodatni angažman i diversifikaciju.

institucije okrenute knjigama i njihovom čuvanju kakva je bila u industrijskom dobu, postanu moderna, digitalna institucija koja je okrenuta korisnicima. Hapel razvoj biblioteke (fizičke i digitalne) posmatra kroz dve teme: novi model biblioteke za društvo zasnovano na znanju i osnivanje Digitalne biblioteke Danske .

Direktor Centra za socio-kulturni razvoj španske Fondacije Herman Sančes Ruiperes, **Havijer Valbuena**, na čelu je institucije koja svoj 25-ogodišnji rad zasniva na bliskom odnosu sa publikom i u kojoj je biblioteka nosilac inovacija. Valbueninim rečima, kada se u jednom istorijskom trenutku podudare teška ekonomска kriza i intenzivan tehnološki napredak, organizacije su te koje treba suštinski da preispitaju svoju misiju. Centar za socio-kulturni razvoj napravio je pre četiri godine zaokret koji vodi ka boljem razumevanju savremenog doba, podstiče hibridizaciju izraza, publike i prostora čime garantuje cvetanje inovativnosti i kreativnosti kako u samoj organizaciji i njenim procesima rada, tako i u uslugama koje nudi svojoj publici.

Nemačko bibliotečko društvo proglašilo je zatvorsku biblioteku kazneno-popravnog zavoda u Minsteru za „Najbolju biblioteku u 2007. godini“. Uvid u rad ove biblioteke, iz pera bibliotekara **Gerharda Pešersa**, pruža značajne informacije o načinu rada i uslugama zatvorskih biblioteka širom Nemačke. Zbog posebnih okolnosti u kojima deluju, zatvorske biblioteke nemaju samo kulturnu, već i humanu i socijalnu dimenziju: knjige i drugi bibliotečki materijali treba da pomognu zatvorenicima da se po izlasku iz zatvora ponovo integrišu u društvo.

Javne biblioteke u Škotskoj imaju vodeću ulogu u inkluziji, informisanju i edukaciji ugroženih kategorija stanovništva. O tome piše **Liz Mekgetigan**, doskora šefica Gradske bibliotečke i informativne službe Edinburga, koja kroz četiri primera pokazuje da, iako je digitalna transformacija koju sprovode od ključne važnosti za njihov rad, još je bitniji neprestani napor da se dopre do svih segmenata društva.

Emanuel Kufini i Natali Denj, iz Odeljenja za razvoj publike u Javnoj biblioteci informacija (*Bibliothèque Publique d'Information - BPI*) u okviru Centra Žorž Pompidu, ukazuju na specifičnosti rada sa publikom biblioteke u okrilju najvećeg muzeja savremene umetnosti u Evropi. *BPI* u središte svojih aktivnosti stavlja sadašnju i buduću čitalačku publiku, i to čini osnaživanjem kapaciteta svojih službi, prilagođavanjem usluga pojedinačnim korisnicima, kao i oslanjanjem na bogatstvo zbirk i na stručnost svog kadra.

Priručnik na poseban način zaokružuje jedan veoma specifičan vid biblioteke – *Artothek*, odnosno biblioteka umetničkih dela. **Johanes Štal**, predsednik Asocijacije nemačkih artoteka predstavlja ovaj dugopostojići, a van granica Nemačke slabo rasprostranjen koncept iznajmljivanja umetničkih dela po principu iznajmljivanja knjiga. Artoteke u Nemačkoj deluju u okviru javnih biblioteka, ili izvan njih, i čine posebnu vrstu bibliotečke usluge. Ona ima za cilj da obogati umetnički i kulturni život zajednice iznajmljivanjem originalnih umetničkih dela, koje korisnici mogu da izlože u svojim domovima i poslovnim prostorima. Ideja je da se publici pruži prilika da iskusи savremenu umetnost i tako razvije prisani odnos prema njoj. Iako primer umetničkih biblioteka nije direktno vezan za razvoj čitalačke publike, on čini deo naše publikacije upravo u želji da pokažemo koliko raznovrsna može biti ponuda jedne biblioteke i kako njen uloga edukatora prevaziđa sektor književnosti i preliva se na druge sfere kulture.

Gorenavedeni primeri predstavljaju kvalitetne i inspirativne inicijative (javne, privatne ili iz civilnog sektora) koje neposredno ili posredno utiču na razvoj publike u bibliotekama. Priručnik bi, putem ovih praktičnih primera, trebalo da istakne značaj biblioteke u savremenom dobu,

biblioteke kao važnog elementa društvene zajednice u okviru koje deluje, mesta za susret, za učenje, za igru, za opuštanje, za edukaciju... jednom rečju, prostora kojem se njegovi sugrađani svakodnevno i rado vraćaju i koji osećaju kao nešto njima blisko, što im pripada.

Odgovornost javne biblioteke

Kao javne institucije, biblioteke bi trebalo da budu dostupne svim građanima, svim segmentima društva³. Još važnije, ta dostupnost nema samo fizičku konotaciju, već treba da ilustruje trud biblioteke da sa celinom te „društvene šarolikosti“ ostvari komunikaciju, da je zainteresuje i privuče. Za razliku od uživanja u nekim drugim kulturnim ili umetničkim sadržajima, društveni i ekonomski status, bolest ili fizički nedostatak ne utiču na nečiju mogućnost korišćenja usluga biblioteke. Upravo tu leži njena pristupačnost i prostor za povezivanje sa zajednicom. Veoma je važno da biblioteke budu svesne značaja koji imaju i svoje odgovornosti prema svim sferama društva. Slikovito rečeno, biblioteke bi trebalo ne samo da otvore svoja vrata ka publici, već i da tu publiku „povuku za rukav“ da ona uđe.

Uzmimo par primera koji oslikavaju ulogu biblioteke u našem životu. U manjim ili ruralnim sredinama, budući često jedine institucije kulture u okruženju, biblioteke neretko imaju i ulogu lokalnog doma kulture. Njihova edukativna uloga ogleda se u podsticanju svojih sugrađana na vođenje sadržajnog života obogaćenog kulturom. Lokalne biblioteke svojim aktivnostima utiču na to da stanovništvo stvara osećanje pripadnosti zajednici, a mogu uticati i na ekonomski razvoj privlačenjem posetilaca i turista.

Drugi primer tiče se najmlađih članova društva. Budući da se sa razvojem kulturnih potreba i navika počinje od najranijeg uzrasta, posebno mesto među bibliotečkom publikom imaju deca i mladi. Umetnost i književnost mogu biti jako oruđe za socijalizaciju dece i ona najčešće, putem roditelja ili vrtića i škola, jesu korisnici usluga lokalne biblioteke.

Ipak, u adolescentskom dobu dolazi do rasipanja te nekadašnje „malene“ publike. Ukoliko biblioteke ne uspeju da „pokriju“ ovaj segment populacije, među odraslim publikom neće biti retki komentari poput „Biblioteke su sjajne! Stalno sam ih posećivao kad sam bio klinac.“ Kako se biblioteke uklapaju u život mladih? Umeju li da zadovolje njihove informativne, kulturne i naučne potrebe? Kao i sve druge institucije kulture, i biblioteke moraju dobro da se potrude da bi ih tinejdžeri uopšte razmotrili kao opciju za provođenje svog slobodnog vremena. U ovom konkretnom slučaju, prilagoditi se njima znači pružiti adolescentima i studentima prostor za odmor, relaksaciju, prijatan ambijent za susret sa vršnjacima i kvalitetno provedeno vreme uz sadržaje koji ih interesuju (knjige, časopisi, stripovi, filmovi, muzika, internet). Usluge se mogu kreirati prema njihovim potrebama⁴: možda uvođenjem produžene noćne smene u vreme ispitnih rokova ili posebnim režimom rada tokom školskih raspusta.

³Želja da biblioteka bude i praktično dostupna svima ogleda se u sve češćim primerima tzv. mobilnih biblioteka ili biblioteka-autobusa gde nasuprot čekanju da im korisnici dodu, biblioteke odlaze njima.

⁴Projekat jedne skandinavske biblioteke („Demotek“), pozvao je mlade da uđu u biblioteke i obuče zaposlene o tome kako izgleda njihova digitalna svakodnevica. Ovaj novi vid komunikacije s publikom bio je uspešan ne samo u tehničkom smislu (veštine kojima su ovladali bibliotekari), već i u smislu prevazilaženja generacijskog jaza.

Saradnja sa drugim kulturnim činiocima

Ključ uspeha savremenih institucija kulture, uključujući i biblioteke je saradnja sa drugim činiocima na kulturnoj sceni, bilo da je reč o drugim institucijama, organizacijama, civilnom sektoru, pojedincima. Neophodna je kako intersektorska, tako i unutarsektorska saradnja⁵. Mogućnosti za saradnju su brojne, i u nedostatku postojanja sistemskih rešenja, čest je slučaj da zavise od entuzijazma, dobre volje i kreativnosti zaposlenih.

Moderne institucije kulture postaju interdisciplinare i projektno organizovane. Možda najčešći saradnici biblioteka jesu prosvetne institucije (vrtići, osnovne i srednje škole, univerziteti). Iako ponekad deluje kao da se to podrazumeva, važno je iznova istaći obrazovnu ulogu javne biblioteke, a posebno njeno mesto u procesu celoživotnog učenja građana (*lifelong learning*) i informatičkog opismenjavanja stanovništva.

Partnerstvo sa korisnicima: publika kao ko-autor naših programa i usluga

Naša publika je naš partner i saradnik. Prilagođavanjem potrebama savremenog čoveka biblioteka se otvara ka svojim korisnicima koji preuzimaju aktivnu ulogu u osmišljavanju novih bibliotečkih usluga. Kako je Rolf Hapel primetio, novina u funkcionisanju biblioteke XXI veka je u tome što ona postaje prostor za angažman publike, za izražavanje korisnika. Biblioteka digitalnog doba pruža korisniku priliku da sadržaje kreira, a ne samo da ih konzumira. Primer britanskih biblioteka pokazao je da čitaoci žele da svoje čitalačko iskustvo i doživljaj podele sa drugima. Čitanje tako postaje saučesnička aktivnost dvoje ili više korisnika, a biblioteka je prirodno mesto tog susreta.

Ulaganje u ljudske resurse

Kada se ogoli institucija biblioteke, kad zanemarimo njeno okruženje, infrastrukturu, opremu i tehnologiju kojom raspolaže - ostaju ljudi. Zaposleni u biblioteci.

Nedostatak kako materijalnih, tako i ljudskih resursa je realnost, ali potrebno je precizirati prioritete i sagledati stvari na objektivan način: odavno je došlo vreme da institucije kulture, kao i svi drugi činioci na kulturnoj sceni, shvate i prihvate da publika treba da bude u centru našeg delovanja. U svakodnevici jedne javne biblioteke ovo znači da toga moraju biti svesni svi zaposleni, a posebno je važno razviti odnos bibliotekar-korisnik⁶.

Ulaganje u stručnost i obučenost bibliotečkog tima i redovno usavršavanje kolega odraziće se automatski na kvalitet pružene usluge i lojalnost korisnika ustanovi. Ta promena iznutra ka spolja izmeniće sliku o biblioteci, privući nove korisnike, ojačati vezu sa postojećom publikom, i posledično, uticati na prevazilaženje barijera naše tzv. ne-publike.

Korisnici su druga strana ovog novčića. Stoga, ovu „promenu svesti“ ka usluzi koja je orijentisana ka čitaocima, treba da dožive i prihvate i sami čitaoci-korisnici biblioteka. Oni takođe slede određene ustaljene, često stereotipne, matrice ponašanja: vode se top-listama najčitanijih knjiga,

⁵ Kao jedan od mogućih modela sinergije lokalnih institucija kulture pominje se na primer udruživanje (fizičko i/ili virtualno) lokalnog arhiva, biblioteke i muzeja u neku vrstu kulturno-informacionog centra.

⁶ U Gradskoj biblioteci u Geteborgu postoji usluga zvana „Iznajmite bibliotekara“. Naime, moguće je iznajmiti bibliotekara na jedan sat i tokom tog perioda saznati više o načinima pretraživanja podataka, dobiti savete o učitavanju elektronskih knjiga sa interneta ili podučiti neupućene korisnike osnovama korišćenja interneta. Na zahtev, moguće je i običi depo, dobiti objašnjenje o radu bibliotečkih službi, itd.

očekuju od biblioteke da organizuje susrete sa piscima, promocije knjiga i književne večeri. **Obrazujmo publiku!** To je put ka stvaranju zahtevnih, obaveštenih i upućenih korisnika. Publike koja će nas svojim zahtevima motivisati i podsticati da napredujemo.

Biblioteka sutra

Kako će biblioteke izgledati za 20-30 godina, da li će uopšte raspolagati fizičkim prostorom⁷?

Izvesno je da će one ostati centri znanja i informacija, samo što će u budućnosti štampane knjige u bibliotekama polako zameniti elektronski čitači i elektronske knjige. Jedna od uloga javnih biblioteka u XXI veku je da budu nosioci digitalizacije kulturne baštine, čime će nasleđe čovečanstva, elektronskim putem, biti dostupno svima.

Upotreba novih tehnologija svakako igra važnu ulogu i u ponovnom osmišljavanju fizičkog prostora biblioteke. Kreiranje novih načina na koje korisnici pristupaju znanju predstavlja efikasan odgovor na izazove sa kojima će se ovaj sektor suočavati u skorijoj budućnosti.

Još jednom bih volela da istaknem praktičan karakter ove publikacije i nameru da ona posluži kao priručnik za osvajanje nove publike. Članci koji slede treba da podstaknu na razmišljanje i debatu o ulozi biblioteke i njenom odnosu sa čitaocima, kao i da pruže neke nove ideje i primere.

U duhu mudrih postupaka španskih kolega iz Fondacije Herman Sančes Ruiperes, zaključila bih da je jedini način da idemo u korak s vremenom taj da se, onda kada smo zadovoljni funkcionisanjem naše institucije, odlučimo na promenu. Nosioci promena ne samo da drže ritam s vremenom, već ga diktiraju.

⁷ Ove jeseni otvorena je u Tekasu, SAD, *BiblioTech* - javna biblioteka bez štampanih knjiga koja nudi samo naslove u digitalnom obliku, odnosno elektronske knjige. Članarina je besplatna, a osim e-knjiga moguće je iznajmiti i e-čitače.

Primeri dobre prakse

The
book made me do it

Bibliotečka usluga usmerena ka čitaocu: Iskustvo koncepta *Opening the Book*

Razvoj publike u bibliotekama

Najveća promena koja je razvojem čitalačke publike uvedena u rad biblioteka i usluga koje one pružaju jeste pomeranje fokusa sa proizvoda na korisnika. Razvoj čitalačke publike nudi nov pristup promovisanju najvažnijeg bibliotečkog proizvoda tako što se pridržava osnovnog principa reklamne i marketinške industrije – „Sell the sizzle, not the sausage!“ („Prodajte ideju o proizvodu, a ne sam proizvod“). Reklamna industrija promoviše proizvode i usluge tako što pomaže potrošačima da zamisle sebe kako te proizvode i usluge koriste. Isto tako, ako kažemo čitaocima da će ih knjiga oduševiti, zabaviti, zaokupirati ili zaintrigirati, privući ćemo njihovu pažnju ubedljivije nego kada kažemo: „Ovo je treća po redu knjiga koju je napisao ovaj nagrađivani, mladi britanski književnik...“ Pristup orientisan ka čitaocu nudi potencijalnim čitaocima viziju onoga što će doživeti dok budu čitali knjigu: kako će se osećati, nad čime će se zamisliti i zašto bi trebalo da joj posvete nekoliko sati svog života.

Uzimanjem čitaoca za polazište učinjen je zaokret u shvatanju razvoja publike¹. Koncept razvoja čitalačke publike dodeljuje čitaocima aktivnu ulogu. Usmeravanjem pažnje više na kvalitet čitalačkog iskustva nego na kvalitet knjige ili pisca postignuti su veća pristupačnost bibliotečkom fondu i kvalitet bibliotečke usluge. Terminom „razvoj čitalačke publike“ vremenom su počele da se nazivaju različite aktivnosti, pa bi možda bilo najkorisnije da počnemo sa definicijom iz perioda kada je ovaj termin prvi put upotrebljen u projektu *Opening the Book*². Razvoj čitalačke publike označava aktivno delovanje kako bi se:

- povećalo samopouzdanje čitalaca i njihovo uživanje u čitanju;
- čitaocima otvorili novi vidici;
- ljudima pružila prilika da podele svoje čitalačke doživljaje;
- čitanje uzdiglo na status kreativne aktivnosti.

Razvoj čitalačke publike polazi od toga da se poštuju i cene individualne čitalačke sklonosti; svaki čitalac je stručnjak i sâm sudi o svom čitalačkom doživljaju. Ipak, ponekad osećamo kako smo zarobljeni unutar sopstvenih izbora – postajemo svesni da možda propuštamo nešto što bismo voleli da pročitamo, ili nam je jednostavno potrebna pomoć da saznamo šta je još sve u ponudi. Misija kompanije *Opening the Book* za razvoj čitalačke publike, koju su prihvatile mnoge biblioteke, to jasno pokazuje: *Najbolja knjiga na svetu je jednostavno ona koja Vam se najviše sviđa. To je nešto što i sami možete da otkrijete, ali mi smo tu da Vam pomognemo da je pronađete.*

¹ Tradicionalni model razvoja umetničke publike temelji se na pronalaženju načina za privlačenje više posetilaca, prodaju više ulaznica i povećanje publike na profesionalnim događajima i dešavanjima. Korisnik tu ima relativno pašivnu ulogu.

² Ove principe prvi put je definisala Rejčel Van Rijel 1992. godine u izveštaju Literarnom odeljenju za obuku u kreativnom čitanju u bibliotekama pri Savetu za umetnost.

Primenom ovog principa u bibliotečkom radu, biblioteke su do bile značajnu novu ulogu u centru kulturnih zbivanja. Promovisanje čitanja kao kreativne aktivnosti potvrđuje status čitalaca kao najveće umetničke publike u Velikoj Britaniji, a promoviše i ulogu biblioteka jer imaju redovan kontakt sa stotinama hiljada njih. Biblioteke predstavljaju idealno mesto za promocije i aktivnosti namenjene čitaocima. Time i bibliotekari dobijaju novu, aktivniju ulogu. Oni mogu direktno da se uključe u rad sa svojim glavnim korisnicima kako bi razumeli šta ih pokreće, ne samo da bi ispunili potrebe o kojima su se čitaoci izjasnili, već i da ih preduprede i pruže nove izazove. Pozitivan uticaj na čitaoce je jasno uočljiv: uživaju u prilici da učestvuju, lakše im je jer dobijaju pomoć pri odabiru knjiga i zahvalni su na neagresivnim promocijama u bibliotekama, iza kojih nema skrivenih komercijalnih ili drugih sadržaja koji idu uz ponuđene knjige.

Pristup u čijem središtu je čitalac ima potencijal da transformiše način rada biblioteke od pasivnog odgovora na zahteve čitalaca do preuzimanja značajnije aktivne uloge u društvu. U Velikoj Britaniji to se desilo sa engleskim projektom **Grananje (Branching Out)**³, kojim je investirano u trideset i tri bibliotekara, iz različitih krajeva Engleske, sa ciljem da postanu nosioci promena i ambasadori novog pristupa koji je usmeren ka čitaocu.

Zapitajmo se kada i kako ljudi čitaju

Kako bismo motivisali ljude da odaberu knjigu treba da razmišljamo o tome kako se čitanje uklapa u njihov život. Na primer, uvidevši da su ljudi zauzeti, opterećeni ili zatrpani svakodnevnim obavezama, veliske biblioteke primenile su jedinstven pristup promociji *online* čitanja. Projektom **Treba mi pauza (Give me a break)**⁴ nije ponuđena lista preporučenih knjiga. Umesto toga, čitanje je predstavljeno kao odmor od stresa u svakodnevnom životu. Čitaoci otkrivaju naslove koji pripadaju ili ne pripadaju beletristici, na velškom ili engleskom jeziku, koji su podeljeni u kategorije prema tome koju vrstu odmora nude. Projekat *Treba mi pauza* dokazuje da razmišljanje o načinima kako se čitanje uklapa u živote ljudi, a ne o tome koja je knjiga u pitanju, može služiti kao dobra polazna tačka. Škotske biblioteke su stvorile **Čitanje na gric (Bite-sized)**, ideju kojom se nude zbirke kratkih romana, stručne literature i poezije za zauzete ljude koji nemaju puno vremena za čitanje. Zbirke su bile upadljivo izložene na pultu, što je funkcionalo na isti način kao kada se u supermarketima roba

³ Internet sajt www.branching-out.net postojao je od 1998. do 2008. godine. Sajt je arhiviran na www.openingthebook.com/archive/branchingout. Projekat *Grananje* pokazao je da bibliotekarima nedostaje samopouzdanja i znanja u radu sa beletristikom kada su u pitanju manje poznati žanrovi. Jedan od ciljeva *Granjanja* bio je da se bibliotekari obuče kako da predstave manje poznate pisci i književne žanrove, kao i knjige nezavisnih izdavača. Stvaranje čitalačke publike za ove knjige značilo je da biblioteka nudi bogatije iskustvo čitaocu, ali i da igra važniju ulogu u široj kulturi: u Britaniji i Americi prevodi čine samo 2% celokupne beletristike. Promocija svetske književnosti u okviru projekta *Grananje* nosila je naziv *Otvorena karta (Open Ticket)*. Boje i slike koje su korišćena u štampanom promotivnom materijalu bile su povezane sa putovanjem oko sveta i prenosile su poruku o uzbudnjenu, lepoti i izazovu odlaska u strane zemlje. *Otvorena karta* čitaocima je ponudila mogućnost da na stranicama knjiga istraže ona mesta koja bi zeleli da posete i u stvarnom životu. Više od pedeset biblioteka širom Engleske učestvovalo je u ovom projektu. Način realizacije projekta, od ideje, promotivnog materijala, izbora knjiga, internet sajta, do načina obuke, promenio je mišljenje osoblja u bibliotekama o tome kako promocija treba da izgleda.

⁴ Sajt je arhiviran na www.openingthebook.com/archive/givemeabreak

koja se najbrže prodaje smešta blizu kase kako bi se kupcima, dok čekaju u redu, sugerisala kupovina još ponečega⁵.

Šхватимо psihologiju čitalaca

Većina čitalaca, a možda i svi, osećaju unutrašnji otpor prema jednom ili više pisaca ili žanrova. Kao čitaoci, mi se štitimo od vrste knjiga za koje mislimo da nas neće zanimati. Ovakav otpor predstavlja veliki izazov za bibliotekare, ne samo prilikom pružanja pomoći pojedinačnom čitaocu da pronađe „dobru knjigu” kada je već pročitao sve knjige svog omiljenog pisca, već i u postizanju

izdavanja većeg broja knjiga iz postojećeg fonda. Pitanje „Šta mene tu može da zanima?” može biti pretvoreno u najmoćniji podsticaj na svetu. Kada se čitaocima predstavi šta sve može da ih zanima u svakoj knjizi, počinje da se smanjuje otpor koji možda osećaju prema tome da probaju nešto drugačije.

Tradicionalnim pristupom knjiga se propagira autrom, žanrom ili prema tematici. Pristup usmeren ka čitaocu doseže mnogo dalje i ne ograničava se samo na čitaoce koji su već „upecani”. Ako se pozabavimo pitanjem zašto čitalac bira određenu vrstu knjige (radi izazova, uživanja ili prosvetljenja) dobićemo prostor za upoznavanje čitaoca i sa drugim knjigama koje nude to isto iskustvo. Čitalac koji je naišao na „slepu ulicu” u biblioteci, može izaći praznih ruku. Pedeset takvih čitalaca u maloj podružnici može imati veliki uticaj na broj izdatih knjiga.

Otvorimo vidike čitaocima

Kod pristupa usmerenog ka čitaocu knjige se ne prepisuju poput recepata već se čitaoci „mame” da istražuju. Posao bibliotekara koji radi na razvoju čitalačke publike jeste da ukloni prepreke koje sprečavaju čitaoce da eksperimentišu, a ne da menja ili „poboljšava” njihov ukus. Kod tradicionalnog načina izlaganja i promocije knjiga koristi se pristup gde je

knjiga u centru pažnje. Međutim, kod takvih promocija postoje znatna ograničenja, naročito u bibliotekama gde jednostavno ne postoji dovoljan broj primeraka najtraženijih knjiga. Skretanje pažnje čitalaca na tih nekoliko naslova je kontraproduktivno. Može se desiti da čitalac primeti nešto što bi želeo da pročita, ali otkrije kako je knjiga već izdata i kako postoji lista čekanja. Posle nekog vremena čitalac bi mogao da zaključi sledeće: „U ovoj biblioteci nikada nemaju ono što ja tražim”, a zatim da se okrene i ode.

⁵ Još jedan primer je **Zauzmi svoje mesto (Take your seat)**, opcija koja se može naći na sajtu www.reader2reader.net. Tu su predstavljene knjige povezane sa situacijama u kojima mogu da se čitaju – knjige za 3 sata posle ponoći namenjene onima koji ne mogu da spavaju, opuštajuće i osvežavajuće knjige za čitanje u dvorištu, klasići za čitanje u fotelji. Ovaj sajt nudi čitaocima alternativu tradicionalnoj pretrazi prema naslovu ili piscu, gde je neophodno znati ime kako bi se željene knjige mogle pronaći.

Pošaljimo jasnu poruku

Kada porazmislimo, neke od tradicionalnih asocijacija u vezi sa čitanjem i nisu baš najprivlačnije. Svaki čitalac zna da je čitanje uzbudljiva aktivnost puna izazova. Čitanje je kreativna saradnja sa piscem koja nam omogućava da upoznamo različite živote, kulture i steknemo nova iskustva, ali nam pomaže i da se suočimo sa svojim strahovima. Jedan od osnovnih principa razvoja čitalačke publike je da se čitanje predstavi kao kreativna aktivnost, ali i da se sruše stari stereotipi o čitaocima kao dosadnim, socijalno nepriлагodenim samotnjacima kojima su jedini prijatelji knjige⁶.

September

Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun
30					1	
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

DURHAM
COUNCIL

Učinimo čitaoca vidljivim

Čitalačko iskustvo je unutrašnje, lično i jedinstveno – kako je uopšte moguće da se tako nešto zabeleži na fotografiji? Mnoge biblioteke u Velikoj Britaniji prave izložbe fotografijući svoje čitaoce kako drže knjigu koju su odlučili da pozajme. To je odličan način da se pokaže ko sve koristi biblioteku – to su ljudi različite starosti, izgleda i načina života. U najboljem slučaju, ovako se ruše stereotipi, a ljudi se podstiču da razmišljaju ko šta čita. Veličanjem čitalaca na ovaj način prenosi se značajna poruka o tome kako biblioteka ceni svoje korisnike u situaciji gde bi se očekivalo da se na fotografiji nađe autor dela⁷.

Kako bi se povećalo interesovanje za čitanje kod muške publike, biblioteke u Danskoj su organizovale kampanju pod nazivom Šta muškarci čitaju? (*Det Laeser Disse Maend*). Promotivni materijal je uključivao plakate, bukmarkere i brošure u A5 formatu, na kojima su prikazani danski muškarci različitih godišta sa knjigama koje su odabrali. Muška publika nije bila pozvana da poseti biblioteku reklamiranjem spiska pisaca ili pregledom književnih kritika. Umesto toga, ova kampanja podstakla je zainteresovanost za ono što drugi čitaju, i time se muškarcima pomoglo u identifikaciji sa ljudima poput njih samih, koji koriste biblioteku.

⁶Možda mislite da su negativni stavovi potpuno iščezli, ali oni se i dalje pojavljuju. Nije neuobičajeno da se čitalac predstavlja kao neko bez avanturističkog duha, kao neko ko se povlači iz života i nadoknaduje nedostatak akcije, moći, prijatelja i seksa tako što čita o tome. Dobar način da se proveri stavovi vezani za čitanje u bilo kojoj kulturi jeste da se vidi kako se knjige i čitaoci prikazuju u reklamama. Posledica češćeg razmišljanja o tome kako se knjige uklapaju u živote ljudi vidi se kod promena u reklamnoj kampanji za vaučere za kupovinu knjiga (*Book token*) 90-ih godina. U kampanji iz 1991. na slici su predstavljene tri osobe kako sede na gomili knjiga čvrstog poveza, a svaka od njih čita knjigu: tu su devojčica od oko sedam godina, mlađa studentkinja i astronaut. Naslov je glasio: „Ko zna gde te vaučer za kupovinu knjiga može odvesti?“ Ne baš suptilna poruka ove kampanje jeste poistovećivanje čitanja sa obrazovanjem i uspehom. Možda je kampanja i bila uspešna u smislu da je ubedila zabrinute roditelje da nateraju svoju decu da čitaju, jer će im, zahvaljujući tome, ići bolje na studijama, ali sigurno nije uspela da uveri nepoverljivog tinejdžera kako je čitanje dobra razonodba. Nekoliko godina kasnije, vaučeri su se pojavili u kampanji koja je bila znatno prilagođenija čitaocu i gde je korišćeno mnogo više poruka vezanih za „ideju o proizvodu“ namenjenih tadašnjoj publici: reklame su prikazivale ljude koji su toliko udubljeni u čitanje knjiga da ih ništa nije moglo navesti da ih ispuste iz ruku ni na trenutak. Ova kampanja je predstavila čitanje kao zadovoljstvo, strast, nešto toliko lično i intimno, a što se ipak može raditi bilo gde i bilo kad. Čitanje se poistovećivalo sa tabuom i kršenjem pravila – toaletima, seksom, neposlušnošću prema roditeljima, a ne, kao do tada, sa ugledom i uspehom. Kada je 2003. godine *Opening the Book* kompanija napravila prvu promociju namenjenu deci, čitalačkom iskustvu dodat je element nestasluka i zabave porukom „Knjiga me je nateralna da to uradim.“ Ova poruka sadržala je istu „žicu“ humoru i kršenja pravila, izbegavanjem klasične poruke da su knjige dobre za nas.

⁷Biblioteke iz gradića Daram osmisile su čitav kalendar gde su koristile fotografije svojih korisnika kako poziraju sa knjigama koje su odabrali. Kalendar na odličan način pokazuje korisnicima, bibliotekarima i političarima na vlasti koliko je značajna uloga biblioteke za zajednicu, kao i kako je raznolič profil korisnika biblioteke.

Pružimo priliku za razmenu čitalačkih doživljaja

Tradicionalni projekti i aktivnosti imaju mnogo potencijala za organizaciju „svežih“ i pristupačnih kampanja i događaja, ako prihvate model po kojem je čitalac u centru pažnje. Na primer, događaj koji se u biblioteci najčešće organizuje za odraslu publiku jeste poseta pisca. Ove večeri ne predstavljaju srž razvoja čitalačke publike. Niko ne treba da misli da je izneverio svoje čitaoce ako ne može da uvrsti posete književnika u svoj redovan program aktivnosti. Sa stanovišta biblioteke, možda bi bolje bilo organizovati niz manjih događaja orientisanih ka čitaocu, nego ugostiti književnike. Razvoj čitalačke publike nije usmeren protiv pisaca. Naprotiv, takav pristup pomaže stvaranju savršene publike o kakvoj svaki pisac sanja: čitaoci koji su otvoreni za iskustvo koje pisac nude, čitaoci koji su dovoljno hrabri da isprobaju nova iskustva. Razvoj čitalačke publike polazi od čitalaca i teži ka tome da obogati njihov doživljaj na način koji se ne nudi ni na jednom drugom mestu.

Iskustvo sa jednog seoskog festivala ovde može biti od koristi. Festival *Svaldeil* koji se održava u Ričmondu u Severnom Jorkširu, podržavao je niz umetničkih formi uključujući i posetu književnika. Biblioteka je prirodno imala ulogu domaćina, a osoblje biblioteke je uvek bilo zaduženo za organizaciju posete. Troškove gostovanja snosio je regionalni savet za umetnost, a biblioteka bi organizaciji događaja posvetila vreme i pokrila sve druge troškove. Pisci bi obično dobro odradili svoj deo posla, ali su uglavnom bili manje poznati, tako da je uprkos naporima bibliotekara bilo teško privući više od nekoliko vernih čitalaca, naročito ako je bilo loše vreme. Nakon obuke iz oblasti razvoja čitalačke publike, bibliotekari su izneli drugačiji predlog organizatorima festivala. Umesto da ponude književno veče sa piscem, želeli su da se prilagode načinu na koji su ljudi već koristili biblioteku u vreme koje njima odgovara. Predložili su da čitaoci mogu da rezervišu termine za direktni razgovor sa drugim entuzijastom kako bi razmenili čitalačka iskustva u toku jednog celeg, unapred određenog dana festivala. Zainteresovani čitaoci su mogli da predlože oblast koja ih zanima i spajani su sa odgovarajućim partnerima za razgovor, odnosno dobrovoljcima iz redova bibliotekara ili čitalaca. U prethodne tri godine, kada su organizovani susreti sa piscima, među publikom nikada nije bilo više od dvanaest ljudi. U godini kada su organizovani direktni razgovori, broj učesnika porastao je na četrdeset i pet. Jasno je da čitaoci svoje iskustvo vezano za čitanje radije dele sa drugim čitaocima nego sa piscem. Upravo je ovaj uspostavljeni kontakt među čitaocima doveo do formiranja prve ikada oformljene čitalačke grupe biblioteka Severnog Jorkšira, koja se i dalje razvija i kojom još uvek upravljaju čitaoci dobrovoljci.

Novi pristup u organizovanju većih događaja usmerenih ka čitaocu primenjen je u organizaciji *Dana čitalaca (Readers' Day)*. Ovakav događaj uvek podrazumeva prisustvo književnika, ali pošto je naglasak na kreativnom čitanju, književnici se u tom kontekstu uključuju u razgovor, i kao čitaoci, i kao pisci. Ovakvi događaji brišu granice između uloge stvaraoca i uloge publike, pošto je u centru pažnje metež koji prave oduševljeni čitaoci koji razmenjuju svoja iskustva, a ne pojedinačni doprinosi književnika. Većina pisaca uživa u ovome zato što nemaju često priliku da govore o svojim čitalačkim navikama i sklonostima u javnosti – a oduševljenje sa njima dele i sami čitaoci.

Nacionalne promocije

Zanimljiva ideja preuzeta iz SAD, koju je u Velikoj Britaniji najpre primenila bristolska, a sada i mnoge druge biblioteke, jeste koncept *Grad čita*. Cilj ove ideje je da se javnost zainteresuje da raspravlja o istoj knjizi putem radionica, čitalačkih grupa i *online* foruma.

Godine 2007. čitalačka kampanja, kojom se obeležavala dvestota godišnjica ukidanja trgovine robljem, ujedinila je stanovnike Bristola, Liverpula, Glazgova i Hala – gradova koji su nekada bili centri trgovine robljem. Odabrani su naslovi *Malo ostrvo* autorke Andree Levi, *Dečak izbeglica* Bendžamina Zefanaje i *Čudesna milost* autorke Meri Hofman, namenjena mlađim čitaocima.

Pedeset hiljada besplatnih knjiga podeljeno je preko škola, biblioteka, prodavnica, lokalnih kompanija i udruženja. Uneskov projekat *Edinburg, grad književnosti za 2007. godinu* uključivao je i *Grad čita* koncept za roman *Oteti* Roberta Luisa Stivensona. Štampani primerci ove knjige distribuirani su preko biblioteka u tri izdanja (u vidu stripa, pojednostavljene prepričane verzije i klasičnog izdanja u mekom povezu). Audio i elektronska verzija knjige takođe su se moglo naći na internetu.

Poput ideje o čitanju kao kreativnoj aktivnosti, ovi događaji istakli su čitanje kao zajedničku aktivnost. Ustaljena predstava o čitaocu kao tužnom usamljeniku koji beg od stvarnosti nalazi među stranicama knjiga ozbiljno je ugrožena idejom da ceo grad brui od razgovora o jednoj knjizi.

Osnovno načelo promocija kod pristupa usmerenog ka čitaocu je da se vrednost knjige procenjuje na osnovu toga kako čitalac doživljava knjigu, a ne na osnovu same knjige. Naše sopstveno iskustvo, predrasude, afiniteti i raspoloženje u trenutku čitanja knjige određuju kako ćemo reagovati na nju. To je ono što razgovor o knjigama čini tako zanimljivim. Čitaoci imaju više toga zajedničkog međusobno, nego sa samim piscem i dokle god im se nudi prostor da istražuju to što im je zajedničko, neće biti dosadnih trenutaka.

Verujmo čitaocu

Opening the Book je prvi put upotrebljio termin razvoj čitalačke publike 1993. godine zahtevajući da javne biblioteke dobiju značajniju ulogu u razvoju publike. Termin „čitalačka publika“ upotrebljen je umesto „čitanja“ kako bi se označilo da se ova aktivnost više odnosi na osobu, nego na veština. Termin je evoluirao i počeo da označava sve ono što biblioteke i bibliotekari preduzimaju kako bi aktivno promovisali čitanje i kako bi na nove načine angažovali čitaoce. Ulaganje u aktivnosti usmerene ka čitaocu obezbediće vašoj biblioteci vernu i postojanu publiku koju čine informisani i zainteresovani korisnici. Kada biblioteke posluju na ovaj način ne samo što čitaocima pružaju više, već utiču i na to da javne biblioteke dobiju jedinstvenu ulogu, kojom se, ako ništa drugo, opravdava to što se finansiraju iz javnog budžeta, zasebno od komercijalnog sektora. Razvoj čitalačke publike je kao stvoren za javne biblioteke.

Pre nego što je proces razvoja čitalačke publike započeo devedesetih godina, književnost je kao umetnička forma bila podržavana subvencijama namenjenim piscima i nezavisnim izdavačima. Razvoj čitalačke publike pokazao je da vredi ulagati i u korisnike. Nakon više od decenije inovacija, direktori biblioteka mogu da uživaju u blagodetima pristupa usmerenog ka čitaocu: u boljem radu biblioteka, većem kvalitativnom učeštu korisnika, u novoj ulozi koju su javne biblioteke dobile, a koja im je donela ugled od strane javne administracije, obrazovnog sistema i izdavačke industrije.

Rejčel Van Rijel je direktorka kompanije *Opening the Book*, pionira u promovisanju ideje o bibliotečkoj usluzi okrenutoj čitaocima, a koja danas čini sastavni deo bibliotečke prakse širom Velike Britanije. Rejčel je osmisnila i osnovala pokret za razvoj čitalačke publike koji je promenio status čitanja u Britaniji i snažno uticao na razvoj javnih biblioteka. Ona je strastveni borac za jačanje uloge javnih biblioteka u širem kulturnom i obrazovnom sektoru. Sve javne biblioteke u Velikoj Britaniji i Irskoj prošle su obuku programa *Opening the Book*. Kompanija se trenutno bavi osmišljavanjem dizajna biblioteka, obukom bibliotekara, kao i kreiranjem internet sajtova namenjenih čitaocima.

Knjiga je ogledalo sveta

Model intersektorske saradnje u radu dečjeg odeljenja lokalne biblioteke

Zabrinutost oca za budućnost sina (upisana u glinene tablice drevnog Sumeria) koji luta po gradskim vrtovima, umesto da uči za državnog činovnika, briše 3.500 godina koje nas dele od tog brižnog drevnog roditelja. Uprkos vremenskoj razdaljini, on nam izgleda kao neko naš bližnji koji ima očigledan problem: kako da motiviše dete da čita i da uči? Njegovo vajkanje nikoga ne može da ostavi ravnodušnim. Ako upitate bilo kojeg dečjeg bibliotekara reći će vam da je danas mnogo takvih zabrinutih roditelja. Oni dolaze u biblioteku i traže da im se preporuče knjige koje bi mogle da zainteresuju nezainteresovanog mladog čoveka.

Kriza čitanja je veoma prisutna u savremenom svetu i preti da ugrozi temeljne vrednosti savremenog društva. Nečitanje je povratak u neznanje, u mrak i neslobodu. Potreban je ozbiljan, promišljen i organizovan naučni i kreativni odgovor društva, institucija, nevladinog sektora, organizacija i pojedinaca koji se bave decom.

Savremene biblioteke, za razliku od nekih drugih ustanova, ulažu velike napore da se to stanje promeni. Pokazaćemo to na primerima Kraljevačke biblioteke koja je čitanju posvetila brojne projekte po kojima je postala

prepoznatljiva u svojoj regiji, a i šire. U tom cilju formiran je poseban kreativni tim za rad sa decom, tim za popularizaciju čitanja, učenja, znanja i kreativnog stvaralaštva. U njemu su, pored bibliotekara, pedagozi, vaspitači, ekolozi, pisci, slikari, psiholozi, novinari, lekari, arheolozi...

Dečje odeljenje

Bajkoteka

Dečje odeljenje, mesto najvažnijih dešavanja u biblioteci, „kući svih kuća”¹, predstavlja stručno zaokruženu bibliotečku celinu. U mobilnom prostoru (500m²) nalazi se knjižni fond u slobodnom pristupu, preko 15.000 knjiga, približno toliko je i u pasivnom fondu. Referentna zbirka broji preko 1.500 naslova, a zbirka stripova prešla je 10.000. Odeljenje ima prostor za programsku i izložbenu delatnost, čitaonicu sa 30 čitalačkih mesta, internet-kutak u kojem je, pored korišćenja interneta, moguće samostalno učiti engleski i francuski jezik. Omogućeno je da se uslugama biblioteke koriste slepe i slabovide osobe, kao i deca sa posebnim potrebama.

Sa mladima rade tri bibliotekara i deset, to ističemo sa ponosom, volontera – voditelja kreativnih i edukativnih radionica. Programska delatnost je veoma raznovrsna i prilagođena uzrastu dece. Čine je dve grupe programa: edukativni (odnose se na najširu populaciju) i kreativni (namenjeni talentovanoj deci). I jedni i drugi se rade po modelu intersektorske saradnje, koji ćemo najbolje objasniti kroz primere iz prakse. Počećemo od projekta ***Knjigu ište i porodilište***. Posvećen je novorođenim Kraljevčanima i njegov rezultat je slikovnica ***Baš je lepo roditi se*** autora Dejana Aleksića koju na poklon dobija svako novorođenče. Cilj je da se skrene pažnja mladim roditeljima na značaj čitanja u ranom uzrastu. Poruka za njih glasi: ***Čitajte deci da bi ona čitala***. Za mlade u bajkovitom dobu (predškolski uzrast) pripremili smo program ***Bajkoteka***. Kroz njega organizованo godišnje prođe skoro 40 predškolskih grupa, odnosno od 900 do 1.200 predškolaca. Cilj je da deca pri dolasku u biblioteku poveruju da su došla na mesto gde mogu da se zaigraju (igračke su knjige), a da odu ubedeni da su otkrili kuću u kojoj stanuje znanje. Prolazeći kroz ustanovu deca „uče“ pravila ponašanja, a sve kroz formu igre. Težišni program se realizuje po modelu očiglednog primera. Deca se susreću sa bajkolikim gostom. To je neko ko je učeći u ovoj ili nekoj drugoj biblioteci postigao zapažene rezultate u poslu kojim se bavi. Gost im čita svoje omiljene bajke, priča o sebi i svome poslu. Decu su u napisani svet vodili doktori nauka, poznati sportisti, svetski prvaci, nosioci olimpijskih medalja, istaknuti pisci, prevodioci, glumci, likovni umetnici... Iz ove radionice nastala je ***Roditeljska knjiga***. Ona je plod saradnje bibliotekara, vaspitača i roditelja koji, posle čitanja jedne ili više knjiga, prave sa svojom decom jedinstvenu knjigu. Skupa je pišu, ilustruju, uređuju, koriče. Ovakav oblik promovisanja čitanja pokazao se veoma kreativnim i delotvornim. Radost zajedničkog čitanja posebno se videla na izložbi ovih knjiga koja je organizovana na Dečjem odeljenju povodom Međunarodnog dana dečje knjige.

U želji da se poboljša porodično čitanje pokrenut je projekt ***Torbica lepih reči***. Projekat je zahtevao da biblioteka izđe izvan svojih zidova, da sama kreće ka porodicama. Zaključili smo da je za susretanje porodice i biblioteke najbolje mesto obdanište. Sa pažljivo odabranim knjigama za decu i roditelje, spakovanim u lepo dizajniranoj torbici i vidljivim znakom Dečjeg odeljenja, bibliotekari odlaze u vrtiće. Torbica mudrica, kako su je deca nazvala, sa njima i roditeljima iz obdaništa putuje u njihove domove. Pošto sve knjige budu pročitane torbicu uzima druga porodica i tako se krug čitanja širi, a željene knjige blagovremeno stižu u porodice.

Akcija ***Pročitaj i obavezno zaboravi*** ima za cilj da sami čitaoci budu promoteri čitanja. U praksi to izgleda ovako: uz knjigu koju čitaoci bespovratno uzimaju iz posebno napravljenog kovčežića, dobijaju zamolnicu, odnosno uputstvo o postupanju sa knjigom posle čitanja. Od njih se traži da je, po čitanju, ostave na mesto gde će je pronaći novi čitalac a on će, kad je pročita, „zaboraviti“ na mestu koje lično odabere. Tako namerno ostavljene i zaboravljene knjige čudesno povezuju ljude koji se međusobno ne poznaju, a bilo je slučajeva da su ih i upoznale.

¹ „Kuća svih kuća“ je projekt kreativne radionice za rad sa decom (autor M. Radović), koji je po odluci stručnog žirija Zajednice matičnih biblioteka Srbije izabran u deset najuspješnijih u periodu 2006–2009. godina u javnim bibliotekama Srbije (Sombor, *Biblionet* 4. i 5. jun 2009). Istomeni crtani film, koji su uradili polaznici kreativne radionice Mala škola animiranog filma, dobio je prvu nagradu na Festivalu humora za decu u Lazarevcu.

Knigomat je zanimljiva programska akcija koja omogućava građanima da besplatno dolaze do knjiga koje su im potrebne, a da se oslobađaju onih koje im više ne trebaju. Za njih smo ispred biblioteke, na veoma prometnom mestu, postavili malu, veoma lepo dizajniranu, svima dostupnu i uvek otvorenu kućicu, tačnije nesvakidašnju biblioteku. Njen knjižni fond ni jednog trena nije isti. Formiraju ga građani koji tu ostavljaju i odatle uzimaju knjige. Na našu veliku radost red ispred ove male, a uvek drugačije biblioteke je sve duži.

Brojne dečje aktivnosti održavaju se u biblioteci

Ključevi znanja su program namenjen deci 30 malih četvororazrednih škola koje su od matičnih škola udaljene od 3 do 30 kilometara, a od gradske biblioteke od 10 do 100 kilometara. Projekat je finansijski podržalo Ministarstvo kulture Srbije, a ciljna grupa broji 700 dece. U programu su učestvovali pisci naše biblioteke, bibliotekari, novinari i predstavnici nevladinih organizacija. Svaka od škola obuhvaćenih projektom dobila je na poklon malu priručnu biblioteku (to je početak formiranja tridesetak novih biblioteka) koju čine leksikoni, enciklopedije, rečnici, lektire i knjige za decu savremenih srpskih i svetskih pisaca. Sva su deca besplatno upisana u biblioteku, a svakodnevno su u mogućnosti da direktno komuniciraju sa dečjim bibliotekarima gradske biblioteke.

Oči sveta² je projekat namenjen nedosegnutim, odnosno potencijalnim i povremenim korisnicima bibliotečkih usluga. To su deca u školi u prirodi na planini Goč (30 kilometara od Kraljeva) koja dolaze iz cele zemlje. Samo u prošloj godini ih je bilo 1.200. U projekat je uključeno i Kraljevsko akademsko prirodnjačko društvo „Balkan“ koje se bavi zaštitom životne sredine i ugroženih vrsta. Tako su deca, pored knjige, bila u prilici da upoznaju u prirodnom staništu endemske i retke biljne vrste od kojih neke žive samo na ovoj planini, koja je nedavno promovisana u jedinu Dečju planinu u zemlji.

Projekat **Kraljevo čita** privukao je veliku medijsku pažnju najšire javnosti u Srbiji. Održan je na glavnom gradskom trgu, koji je u tom trenutku bio najveća čitaonica u zemlji. Promoteri čitanja su, pored ostalih, bili Vlade Divac i Goran Petrović.

² „Oči sveta“ je projekat kreativne radionice koji je po odluci stručnog žirija Zajednice matičnih biblioteka Srbije izabran u deset najboljih projekata u bibliotekama Srbije (Biblionet, Jagodina, 4. i 5. jun 2011).

Projekat Kraljevo čita: Vlade Divac

Projekat Kraljevo čita: Goran Petrović

sa vršnjacima iz slične radionice Gradske biblioteke „Borka Taleski“ iz Prilepa (Republika Makedonija) uradili film **Marko Kraljević – Marko Krale** (epski balkanski junak). Premijerom ovog filma nedavno je otvorena veoma važna kulturna manifestacija Denovi na Krali Marko.

Ovde bi ova priča o projektima Kraljevačke biblioteke posvećenim čitanju, promovisanju knjige i dečje kreativnosti trebalo da se završi, ali ne može jer je odabrala da neprekidno raste, da svakoga trena bude drugačija, uvek nova, igriva, zanimljiva deci i odraslima. Model intersektorske saradnje koji se u ovoj biblioteci godinama primenjuje, u praksi je pokazao rezultate za poštovanje. Porastao je broj najmlađih članova biblioteke. Trenutno ih je 3.500, odnosno 50% mladih uzrasta od 7 do 14 godina. Posmatrano statistički broj korisnika se utrostručio.

Ali, trudoljubivi bibliotekari svakodnevno rade na tome da taj procenat bude veći, odnosno što bliži stvarnom broju mladih Kraljevčana.

Na osnovu pozitivnog iskustva u radu sa nevladnim sektorom rodila se ideja o projektu **BOK (Bibliotečki omladinski klub)**. On je rezultat saradnje biblioteke i nevladine organizacije „Imam ideju“, a težište aktivnosti bilo je na komunikacionim sposobnostima i želji mladih da budu promotori čitanja, znanja i drugih delatnosti biblioteke u vršnjačkoj sredini. Ovaj model nije nov u svetskom bibliotekarstvu, ali je važan za biblioteku koja nema posebnog prostora za tinejdžere. Cilj je da se priča o biblioteci širi životom rečju, „od usta do usta“, i na svim mestima gde mlađi vole da borave. S obzirom da veliki broj mladih nije obuhvaćen organizovanom društvenom brigom (deca u udaljenim selima, romska i deca iz raseljenih porodica) za njih su osmišljeni programi čitanja na neobičnim mestima: livadama, plažama, parkovima, igraлиštима seoskih fudbalskih klubova... Vredan rezultat ovakve saradnje je osam brojeva biltena *Bi-blivoje*, koji je „pozajmio ime“ liku u drugom, veoma važnom intersektorskom projektu koji je nastao kao plod saradnje Biblioteke i Narodne banke Srbije. Reč je o animiranom filmu **Knjiga je banka znanja** čiji su autori polaznici kreativne radionice Mala škola animiranog filma, koju vodi umetnik Nikola Maslovara. Deca iz ove radionice su, u saradnji

Animirani film o epskom junaku Marku Kraljeviću

Miloje Radović je viši bibliotekar kraljevačke Narodne biblioteke „Stefan Prvovenčani“. Objavio je dvadesetak rada iz oblasti bibliotekarstva i učestvovao je na međunarodnim naučnim i stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Za postignute rezultate u bibliotekarstvu 2010. godine proglašen je za najboljeg bibliotekara u javnim bibliotekama Srbije. Radović je takođe pisac za decu i odrasle (*Livada moga dede, Kako se voli u šumi, Prodavci smeđa, Male pesme*, itd). Njegova dela su prevodena i zastupljena u lektiru i brojnim antologijama. Dobitnik je važnih književnih nagrada.

Biblioteke u eri digitalnih tehnologija

Društveni izazovi

Jedno od mnogih pitanja koje skreću pozornost, kada je u pitanju uticaj digitalizacije na moderno društvo, tiče se budućnosti biblioteka, naročito javnih. Ove institucije trenutno trpe veliki pritisak jer su u svesti ljudi biblioteke tesno povezane sa štampanim knjigama. Očigledan zaključak, u svetu sve prisutnije digitalizacije knjiga i opšte okrenutosti drugim digitalnim formatima učenja i širenja znanja, jeste da je izumiranje fizičkih biblioteka više nego izvesno. Jednom rečju, ako je jedina svrha biblioteka da pozajmljuju knjige i štampani materijal vrlo je teško predvideti njihovu trajniju budućnost. Srećom, pozajmljivanje knjiga i štampanih materijala nikada nije bio njihov jedini zadatak. U mnogim zemljama javne biblioteke odražavaju društvene vrednosti u vidu otvorenog pristupa znanju i učenju, kulturnom nasleđu, književnosti i poeziji, slobodi govora i mišljenja. Često se smatraju stubom demokratije koji nudi rešenja i pruža podršku pojedinцима, i društvu uopšte, u oblastima kao što su obrazovanje, pismenost i razvoj ličnog identiteta. Ukoliko javnu biblioteku posmatramo kao instituciju koja rešava probleme u društvu onda joj treba postaviti jedno zanimljivo pitanje: **Sa kojim društvenim izazovima bi biblioteke trebalo da se suoče u eri digitalnih tehnologija?**

Prostor za druženje

Učionica

Razmena i širenje znanja:

Da li biblioteke mogu da pomognu građanima da steknu i koriste osnovne veštine kao što su pisменost i rad na računaru i da pruže podršku za adekvatnu obuku dece i mladih? Mogu li da doprinesu celoživotnom učenju i da se suprotstave zaboravljanju naučenog?

Književnost i razvoj jezika:

Mogu li biblioteke da popularišu književnost i pomognu nam da razvijemo sposobnosti dešifrovanja i razumevanja pisanog jezika i stvaranja unutrašnjih slika? Da li mogu da doprinesu razvoju književnosti kao umetničkog oblika, napretku kulturnog izraza i obnovi jezika?

Inovacije i napredak znanja:

Mogu li biblioteke da budu okruženje koje podržava stalno stvaranje ideja, kreativnosti i razvoj novog znanja? Da li one mogu da ojačaju našu sposobnost kritičkog mišljenja, izražavanja i rešavanja problema?

Društveni razvoj, osnaživanje i kohezija:

Mogu li biblioteke da pomognu ljudima da razviju socijalne veštine i da komuniciraju, da rade i razmenjuju znanje i van sopstvenih društvenih i kulturnih okvira? Da nam omoguće da razumemo različite kulturne kontekste i da se u skladu sa njima ponašamo? Da li biblioteke mogu da budu mesta društvenih okupljanja, prostor na kom se ljudi uče da prihvate prava drugih i poštuju osnovne demokratske vrednosti?

Kako bi bile u stanju da ispune sve ove društvene potrebe očigledno je da biblioteke moraju da se promene: da od često reaktivne institucije okrenute knjigama i njihovom čuvanju kakva je bila u industrijskom dobu, postanu moderna, digitalna institucija koja je okrenuta korisnicima. Na neki način, moramo ponovo da izmislimo biblioteku i podemo na putovanje ka profesionalizmu, novim proizvodima, novim partnerstvima i novim načinima finansiranja.

U Danskoj, odgovor biblioteka na pitanja koja postavljaju relevantne grupe je sledeći: Da, biblioteke imaju svoju ulogu u savremenom društvu, i one su već u procesu njenog ostvarivanja. Javne biblioteke bile su među prvim institucijama koje su uvelile najmoderniju tehnologiju i nove procese rada okrenute korisnicima ne bi li stvorile nove digitalne usluge. Bile su i prve koje su razvile nove formate za sretanje ljudi i interakciju u sopstvenom fizičkom prostoru. U uslovima ekonomskog slabljenja biblioteke su uspele da zauzmu proaktivn stav prema društvenim

izazovima i pomognu da se formuliše nacionalna strategija o bibliotekama i društvu zasnovanom na znanju¹.

Ova strategija podržava razvoj digitalne i fizičke biblioteke i sastoji se od četiri osnovna elementa: 1) Novi model biblioteke za društvo zasnovano na znanju; 2) Osnivanje Digitalne biblioteke Danske; 3) Ideja „otvorene biblioteke“ (odnosno, punktova za samoposluživanje otvorenih 24 sata dnevno svakoga dana) i 4) Partnerstva.

Ovaj članak obrađuje prve dve teme.

Avantura za najmlađe

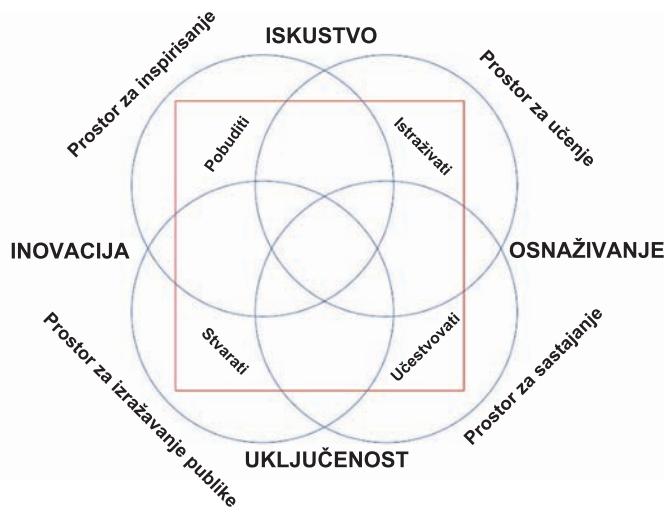
¹ The Public Libraries in the Knowledge Society, Danska agencija za biblioteke i medije, 2010, http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/publikationer_engelske/Reports/The_public_libraries_in_the_knowledge_society_Summary.pdf.

Novi model biblioteke

Novi model biblioteke² ne treba posmatrati samo kao praktičan instrument za definisanje prioriteta, već kao sredstvo koje će nam pomoći da otvorimo um ka mogućnostima koje nova biblioteka mora biti spremna da ponudi korisnicima u smislu doživljavanja, otkrivanja, učestvovanja i stvaranja. Treba reći da ovo nije samo model za analizu, već sadrži i viziju biblioteke budućnosti koja se sastoji od četiri preklapajuća „prostora“: prostor za inspirisanje, prostor za učenje, prostor za sastajanje i prostor za izražavanje publike (slika 1).

Nije reč o fizičkim prostorijama, već o tome šta sve može da se odigrava kako na fizičkom terenu tako i u digitalnom prostoru na internetu. Ova četiri prostora mogu da podržavaju jedni druge, i da ujedno podržavaju i ostvarivanje ciljeva biblioteke u društvu zasnovanom na znanju. Ostvariti međusobnu interakciju ovih prostora predstavlja izazov koji se rešava tako što ćemo se postarat da su njih svesni svi akteri koji su odgovorni za arhitekturu biblioteke, kreiranje njenih usluga i programa, kao i za izbor partnera.

Većina ljudi koji rade u bibliotekama ili se nalaze na njihovom čelu složiće se da je od navedena četiri prostora u modelu samo prostor za izražavanje publike zaista nov. Javna biblioteka je uvek imala veze sa inspiracijom, učenjem i sastajanjem ljudi, ali je po-minjanje prostora u kom ljudi mogu da učestvuju, da se angažuju i da izvode kulturne sadržaje relativno novo. Ovaj novi trend je, naravno, u skladu sa inovacijama koje u centar pažnje postavljaju korisnike i njihovo učestvovanje u programima. To su ideje koje su se pojatile u društvu tokom poslednjih deset godina i u saglasju su sa još uvek snažnim položajem volontera i aktivnostima civilnog društva kao dela bibliotečkih usluga. Primer za ovo su specijalni prostori (eng. *hackerspaces, makerspaces*) koji su zaživeli u mnogim američkim bibliotekama³.

Sl. 1

Digitalna biblioteka Danske

Javne biblioteke u Danskoj sada pokreću rad Digitalne biblioteke Danske (DDB) koji se temelji na tri segmenta:

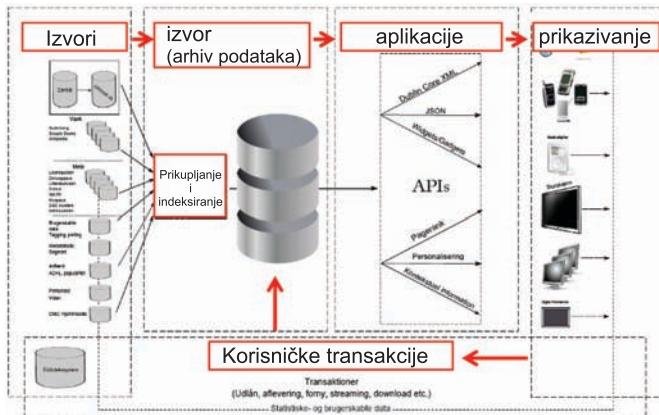
- IT-infrastruktura koja omogućava bibliotekama da relativno lako stvaraju nove digitalne usluge;
- Saradnja prilikom pregovaranja i nabavki koja omogućava bibliotekama da po poštenijim i ujednačenim cenama nabave digitalne medije i elektronske sadržaje, i
- Zajednička promocija, informativne i marketinške akcije o uslugama digitalne biblioteke.

² A New Model for the Public Library in the Knowledge and Experience Society, Henrik Jochumsen, Casper Hvenegård Rasmussen, Dorte Skot-Hansen, Centar za studije kulturne politike, Kraljevska škola bibliotekarstva i informacionih nauka, 2010.

³ Termini *hackerspace*, *hacklab* ili *makerspace*, odnose se na zajedničke prostore za rad i druženje, pod upravom lokalne zajednice, gde se okupljaju ljudi sličnih interesovanja, najčešće iz oblasti novih tehnologija, računara, nauke, digitalne ili elektronske umetnosti, itd. (prim.ur.)

Prostor za javne rasprave

Sl. 2. IT-infrastruktura

teke organizuju svoje resurse dostupne putem interneta je veoma važno, ali često puta zanemareno pitanje. Običaj je da se nabavi integrisani elektronski sistem koji je prvenstveno napravljen za pretragu i upravljanje velikim brojem fizičkih medija u bibliotekama. Moderni sistemi omogućavaju pretragu izvora na internetu ali se glavna IT-infrastruktura još uvek zasniva na MARC formatu za čuvanje podataka u kombinaciji sa bazom podataka korisnika, modulima za pristup, itd. Iz perspektive biblioteke ceo sistem funkcioniše kao jedna integrisana celina.

Postoji i novi koncept organizacije podataka – Arhitektura okrenuta uslugama (*SOA-Service oriented architecture*). On se zasniva na tri odvojena sloja – sloj sa podacima, sloj sa aplikacijama i sloj za prikaz. Ovakva modularna arhitektura omogućava da se sloj sa podacima hrani iz velikog broja izvora a obično je organizovan kao arhiv meta podataka sa pretraživačem. Sloj sa aplikacijama sastoji se od malih programa, takozvanih API-ja, (eng. *Application Programme Interfaces*) koji omogućavaju prikaz rezultata pretrage i pružanje usluga u mnogim kontekstima i

Osnova digitalne biblioteke stvorena je velikim razvojnim projektom nekoliko biblioteka i firmi. Ovaj projekat organizovan je kao Zajednica otvorenog koda⁴ gde su svaki proizvod, svaki kôd, besplatni i svi mogu da ih koriste i nadograde. Sve je počelo 2008. godine, a danas, zahvaljujući ovom konceptu, više od 40 biblioteka ima nove internet stranice koje omogućavaju integrисану pretragu. Ovaj model prvi put je bio testiran u bibliotekama u Arusu i Kopenhagenu. Ubrzo su počele da se koriste mobilne platforme i aplikacije za Android operativni sistem i ajfone, a veliki broj različitih biblioteka je, u okviru svojih projekata, prihvatio ovaj koncept, što je učinio i značajan broj firmi. IT firme sa kojima se sarađuje plaćene su za razvoj softvera, ali svoje proizvode zasnovaju na otvorenom kodu tako da je pristup omogućen svakome. Stvaranje Zajednica otvorenog koda je nov način rada biblioteka. Firme su ranije mogle da naprave deo programa i da ga prodaju mnogo puta velikom broju biblioteka, što ne predstavlja baš najracionalniji način trošenja javnih sredstava.

IT-infrastruktura

Infrastruktura na osnovu koje bibli-

⁴ Otvoreni kôd (*Open Source*) je softver čiji je izvorni kôd ili dizajn dostupan javnosti na uvid, dalje korišćenje i menjanje (prim.ur.).

na različitim platformama. Tehnički, postavka je zasnovana na zasebnim serverima koje često održavaju spoljni saradnici.

Ovakva infrastruktura (slika 2) omogućila je razvoj novih bibliotečkih usluga dostupnih sa bilo kog mesta sa pristupom internetu, sa tableta ili pametnih telefona. Paralelno sa tim, biblioteke su ulagale napor da unaprede svoj fizički prostor kako bi pronašle nove načine prikazivanja digitalnog sadržaja putem tehnologije, poput interaktivnih zidova i stolova, eksponata obeleženih RFID tehnologijom⁵, korišćenjem igrica van uobičajenog konteksta (eng. *gamification*) i putem inspirativnog, digitalno poboljšanog okruženja.

Digitalne usluge koje su razvili konzorcijumi biblioteka poput *eBook Shelf* ili *eAudio Books.dk* koje omogućavaju korisnicima da besplatno preuzimaju elektronske knjige preko svojih čitača, računara ili pametnih telefona, ajpodova, MP3 plejera ili tablet računara postigle su ogroman uspeh. Korisnici su rado prihvatali ove usluge i ispostavilo se da izazovi sa kojima su se suočavale biblioteke nisu bili toliko tehničke prirode koliko pravne, a naročito ekonomске. Njihovo uspešno prevazilaženje često je zavisilo od pregovora sa vlasnicima autorskih prava, odnosno izdavačima i drugim nosiocima prava.

Zahvaljujući ovoj saradnji biblioteke mogu korisnicima da ponude mnogo veći izbor digitalnog sadržaja u raznim formatima i na velikom broju platformi.

⁵ RFID (*Radio frequency identification*) tehnologija podrazumeva sistem daljinskog slanja i prijema podataka pomoću RFID pločica/odašiljača, malih objekata koji se mogu zlepiti ili ugraditi u željeni proizvod (prim. ur.)

Rolf Hapel je radio kao bibliotekar, zamenik direktora i direktor biblioteke. Od 2006. godine radi kao direktor Službe za građanska pitanja i biblioteke grada Arusa u Danskoj. Čest je učesnik skupova i autor tekstova o temama u vezi sa bibliotekama. Član je mnogih upravnih odbora i grupa, uključujući i Odbor za strateško savetovanje u okviru programa *Global Libraries* Fondacije Bil i Melinda Gejts. Rolf je počasni profesor Kraljevskog fakulteta za informatiku i bibliotekarstvo u Danskoj, a bio je i član odbora koji je sastavio danski zakon o javnim bibliotekama 2003. godine. Trenutno je angažovan na projektu osnivanja nove centralne biblioteke „Urbani medijski prostor Arusa“ (*Urban Mediaspace Aarhus*), kao i na projektu Digitalna biblioteka Danske.

Javna biblioteka: okosnica kulturnog razvoja jednog područja

Namera ovog članka je da predstavi razvoj jednog kulturnog centra, sa skoro 25 godina iskustva, koji svoj rad zasniva na bliskom odnosu sa publikom i u kom je biblioteka, kao njegov neodvojiv deo, nosilac inovacija.

Pre otvaranja treba upoznati okruženje i publiku

Centar za socio-kulturni razvoj (*CDS, Centro de Desarrollo Sociocultural*) Fondacije Herman Sančes Ruiperes (FHSR) nalazi se u Penjarandi de Brakamonte, gradiću kod Salamanke u kom danas živi 6.800 stanovnika. Za izgradnju Centra zaslужan je izdavač Herman Sančes Ruiperes koji je želeo da svoj rodni grad obogati kulturnim resursima neophodnim da bi se smanjio kulturni jaz prisutan u seoskim sredinama.

Od samog početka za Centar se vezuju značajne inovacije. Nekoliko godina pre otvaranja (17. mart 1989. godine), realizovano je iscrpljivo istraživanje područja na kojem će Centar biti smešten¹. Poznavanje prilika na terenu, mogućnosti i nedostataka, kao i stavova stanovnika, bilo je od izuzetne važnosti za budućnost Centra. Zaključci izvedeni iz istraživanja uticali su ne samo na dizajn zgrade, već i na vrstu kulturnog programa, profil zaposlenih i model javno-privatnog upravljanja primenjen između opštine i same Fondacije. Sve ove okolnosti bile su ključne u oblikovanju identiteta Centra.

Posledično dakle, javna biblioteka zauzimala je centralno mesto još u nacrtu kulturnog centra, ne samo zbog toga što je promocija čitanja jedna od okosnica Fondacije, već i zbog činjenice da je čitanje bilo kamen temeljac na kom je počivala promocije kulture. Ovo je potvrđeno i 25 godina kasnije, budući da je biblioteka i dalje ključni deo Centra, kako po broju korisnika, tako i po angažovanim resursima. Biblioteka ima i podsticajnu ulogu u razvoju ostalih oblasti Centra kao što su edukativne i kulturne aktivnosti.

Očuvati publiku iz godine u godinu

Počeci rada jednog kulturnog centra uvek su na opšte zadovoljstvo, kako stanovništva, tako i zaposlenih koji ga vode. U slučaju manjeg mesta, njegov uticaj i brojnost posetilaca još su uočljiviji. Ako pogledamo najznačajnije momente u razvoju *CDS-a*, razumećemo zašto je i posle toliko godina ova institucija referentna tačka u životu lokalne zajednice, a biblioteka njena žila kucavica.

¹ „Studija o kulturnim stavovima i potrebama jedne regije u Kastilji“, u *Osnovi za stvaranje Centra za kulturnu animaciju u Penjarandi de Brakamonte*, Madrid, Teknos, 1984, 606 str.

Najznačajniji momenti u radu biblioteke u periodu 1989-2009

1989.	1998.
Pozajmljivanje knjiga <i>Bibliobazen</i>	Digitalna biblioteka Web stranica
1990.	1999.
Videoteka, fonoteka i lokalna zbirka	Čitalačke radionice za odrasle
1991.	2000.
Pozajmljivanje knjiga i kompakt diskova	Pozajmljivanje preko optičke olovke Pozajmljivanje DVD-ova
1992.	2004.
Mikroteka: aplikacije, CD-rom i videotex Obuka članova (<i>InFormar</i>) Bilten „Bibliotečki miš“	Biblioteka na engleskom (<i>Kidenglés</i>) Pristup katalogu sa web stranice
1993.	2005.
Automatizovan katalog	<i>On-line</i> čitalačke radionice Digitalni potpis
1995.	2006.
Pozajmljivanje CD-romova	Stripoteka. Wi-Fi konekcija
1996.	2009.
Biblioteka treće dobi	Elektronska knjiga (E-knjiga)
1997.	
Pristup internetu	

Ići u korak sa najnovijim tendencijama (kao što se vidi u prethodnoj tabeli), učvrstiti prisnu vezu sa korisnicima Centra, računati na stručno osoblje i kvalitetan program, osnov su uspeha i dobrih rezultata koji su predstavljeni u sledećoj tabeli u kojoj je prikazan broj posetilaca različitih programa u Centru.

Opšti podaci CDS-a	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Broj posetilaca	126.118	138.124	141.650	159.542	162.264	140.688
Biblioteka	60.390	62.894	62.354	67.350	73.955	76.530
Kulturne aktivnosti	17.332	17.113	15.932	13.473	12.594	10.540
Edukativne aktivnosti	47.947	58.117	63.364	78.173	75.133	52.942
Prosečan broj posetilaca po danu	449	493	510	546	582	554

Opasnosti uspeha

Centar je 2009. godine proslavio dvadeset godina postojanja, ponosan na činjenicu da je taj put prešao zajedno sa velikim brojem stanovnika Penjarande i okoline. Ali u tom momentu počeli su da se javljaju prvi znaci pretnji spolja koje je bilo neophodno analizirati.

Ekonomска kriza koja je imala sve izglede da se pretvori u teško i dugotrajno stanje, kao i kriza jednog kulturnog modela izazvana uticajem koje su imale nove tehnologije na kulturne navike stanovništva, zahtevale su zaokret u definisanju samog Centra koji je morao da postane globalniji produbljivanjem svoje uloge na lokalnom nivou.

I upravo je biblioteka bila mesto odakle smo započeli s promenama. Kroz projekat **Teritorija E-knjige (Territorio E-book)**² pokušali smo da zamislimo kako bi izgledala biblioteka u XXI veku. Akcenat istraživanja bio je na otkrivanju načina na koji bi čitaoci mogli da usvoje nove digitalne uređaje za čitanje i u kojoj meri bi to promenilo usluge koje biblioteka nudi svojim korisnicima.

² <http://territorioebook.fundacionsr.com/>

Kulturni centri u magli

Oblak suza

biće potrebno pronaći novi smisao posredovanja između sadržaja i korisnika.

Promene u samoj organizaciji

Ove suštinske promene utiču i na strukturu kulturnog centra i osmišljavanje nove strategije rada sa zajednicom. Nije lako prihvati potrebu za promenama kada podaci potvrđuju uspešnost dosadašnjeg rada, ali samo one organizacije koje idu korak ispred vremena mogu adekvatno da odgovore na neizvesnost koju nosi budućnost. Sa tom mišlju je 2011. godine rođen novi projekat **Kulturni centri u magli (Centros Culturales en la Niebla)**, koji se zasniva na principu da je „ukrštanje osnova inovacije“ (Roberto Gomes de la Iglesia, 2010). Reč je o traženju novih, neuobičajenih veza između umetnosti, tehnologije i zajednice koje bi dale odgovor na pitanje kako artikulisati vezu između fizičkog i virtuelnog prostora, odnosa globalnog i lokalnog, komplementarnosti *on* i *off line* usluga. Namera nam je takođe bila da razbijemo rigidne strukture u kreiranju kulturnih programa, kao i da osnažimo transverzalne veze, kako između stručnjaka, tako i između umetničkih izraza. Razmišljali smo kako da posle mnogo godina kulturnog života između četiri zida ponovo osvojimo javni prostor za kulturne aktivnosti⁴.

Istraživanje smo završili u junu ove godine projektom **Oblak suza (Nube de lágrimas)**³, uspevši da razrešimo neke od nedoumica koje su nas mučile pre četiri godine. Analiza ponašanja i stavova preko 300 korisnika biblioteke pomogla nam je da shvatimo da će profil biblioteke u XXI veku određivati korisnici, da treba da nestanu sve usluge koje ne doprinose procesu čitanja, kao što je na primer tradicionalno pozajmljivanje knjiga koje će se drastično smanjiti kada se u bibliotekama ustali ponuda elektronskih knjiga. Ovo izmeštanje sadržaja doveće do dematerijalizacije fizičkog prostora, koji će, u ne tako dalekoj budućnosti, doživeti promene u izgledu i funkciji, pretvarajući se u dinamičan prostor u kom će se kroz razgovor podsticati iznenadenje i uzbuđenje publike.

Osim toga, nestaje mnoge od osnovnih funkcija bibliotekara: katalogizacija, pozajmljivanje knjiga i druge, i

³ <http://nubedelagrimas.fundacionsr.com/>

⁴ Detaljan opis ovog iskustva može se naći na blogu projekta <http://www.fundacionsr.net/blogs/conexionesimprobables/>. Takođe, siže projekta može se videti u dokumentarnom filmu <http://www.youtube.com/watch?v=wStIVGNuPkk&feature=c4-overview&playnext=1&list=TLQbgc5vzs2Dc>

Aktuelni projekti

Zahvaljujući projektima *Teritorija E-knjige* i *Kulturni centri u magli*, CDS je danas u stanju da se suoči sa, kao što smo već pomenuli, veoma kompleksnim periodom teške ekonomske krize, kao i krize kulturnog modela i kulturne ponude na lokalnom nivou koji je u Španiji funkcionišao u proteklih dvadeset i pet godina. Takođe, u prilici smo da definišemo strategiju za sledeće tri godine.

Iako biblioteka zauzima veoma važno mesto u životu grada (67,79% stanovništva su članovi biblioteke, a 2012. godine biblioteka je imala 76.530 poseta), promene u čitalačkim navikama primorale su nas da proširimo lepezu odnosa s publikom. Krajem 2014. godine počećemo sa izdavanjem elektronskih knjiga (e-books) svim članovima. To će omogućiti brže i komotnije pozajmljivanje knjiga, dok će u isto vreme biti podstrek čitaocima koji su već učestvovali u projektu *Teritorija E-knjige*, kao i stimulans u promociji elektronske knjige među ostatkom stanovništva.

Oblakoteka

Ljudska biblioteka

Sa druge strane, jedna od ključnih aktivnosti biblioteke su čitalački klubovi. Tokom dvanaest godina iskustva na ovom polju u Penjarandi, preformulisali smo koncept čitalačkih klubova prilagodivši modalitete i dinamiku interesovanjima i karakteristikama čitalaca⁵.

Da bismo odgovorili na potrebe novih „multitasking“ korisnika, uveli smo **Oblakoteku (Nubeteču)**, novu uslugu koju biblioteka pruža u cilju stvaranja jedinstvenog okruženja koje istovremeno uključuje muzičke, informativne i književne resurse, kao i društvene mreže. Korisnici se tako podstiču da probaju nove sadržaje, ali i da obuče druge korisnike za ovo sveobuhvatno kulturno okruženje⁶.

Izazvati iznenadenje i uzbuđenje posetilaca kroz razgovor bio je jedan od ciljeva projekta **Ljudska biblioteka (Biblioteca Humana)**⁷ koji promoviše saradnju sa drugim bibliotekama, kao i širenje volonterskog duha među članovima u cilju razmene znanja i iskustava.

⁵ http://cds.fundaciongsr.com/blog_detalle.php?id=314

⁶ <http://cds.fundaciongsr.com/256/Nubetecca-servicio-pionero-en-el-panorama-bibliotecario-nacional-e-internacional>

⁷ http://www.youtube.com/watch?v=9DGqiv_6IT0&feature=c4-overview&playnext=1&list=TL_0W0f1zuUCo

Centar za socio-kulturni razvoj

Od 2011. godine uveli smo promene na organizacionom nivou koje utiču na raznolik sastav radnih timova i na zajedničko vođenje projekata. Tri transverzalna projekta promovišu ovaj model: već pomenuti *Kulturni centri u magli* (2011-2012), projekat **Neophodni**⁸ (2013) i **Identitet i sećanje** (2014) koji se podudara sa 25. godišnjicom našeg centra.

Zaključak

Kada se u jednom istorijskom trenutku podudare teška ekonomska kriza i intenzivan tehnološki napredak, organizacije su te koje treba suštinski da preispitaju svoju misiju i svoje prisustvo na određenoj teritoriji.

Centar za socio-kulturni razvoj Fondacije Herman Sančes Ruiperes napravio je pre četiri godine zaokret koji vodi ka boljem razumevanju savremenog doba, podstičući hibridizaciju izraza, publike i prostora kao garanciju za cvetanje inovativnosti i kreativnosti kako u samoj organizaciji i njenim procesima rada, tako i u uslugama koje nudi i odnosu sa publikom.

Napredujemo ka sve neopipljivijem okruženju gde će se najveći broj naših kulturnih potreba zadovoljavati u „strimingu“; krećemo se ka otvorenijim i fleksibilnijim organizacijama, ka ojačavanju uloge posrednika u kontekstu „infoksikacije“ – prezasićenosti informacijama (*infoxicación*), ka većem uključivanju korisnika u sâm rad organizacije, ka produbljivanju lokalnog i globalnog. Na nama je da iniciramo jednu novu etapu u kulturi: oskudniju i iskreniju. Prema rečima Hosea Ramona Inse, došlo je vreme „zalaganja za stidljive kulture: one koje se ne kotiraju na berzama, ali se kotiraju u srcima, jer tragaju za suštinom i oskudicom, a ne za obiljem i izvrsnošću.“⁹

Autori fotografija:

David Arans, Eduardo Margareto, Migel Anhel Nunjes i Hoakin Ernandes.

⁸ <http://imprescindibles.org/>

⁹ <http://prezi.com/fsgil3ynlvzb/excedente-cognitivo-y-procomun-elogio-de-las-cultura-timiditas/>

Bibliografija

1. Valbuena Rodríguez, Javier, "Escuchar la voz y analizar el comportamiento del lector digital. Territorio Ebook. Lecturas sin fin", capítulo publicado en las Actas de las 18.º Jornadas de Bibliotecas Infantiles, Juveniles y Escolares: El Ebook y otras pantallas. Nuevas formas, posibilidades y espacios para la lectura. Salamanca, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2010.
2. González Martín, Luis y Valbuena Rodríguez, Javier, "A prueba de futuro: la investigación de la Fundación Germán Sánchez Ruipérez sobre la lectura digital", en el libro colectivo *Libros electrónicos y contenidos digitales en la sociedad del conocimiento. Mercado, servicios y derechos*. Madrid, Editorial Pirámide, 2012.
3. Moreno Mulas, María Antonia y Valbuena Rodríguez, Javier, "Twitter: ¿un lugar de lectura social?", en *La voz de los e-lectores +18-40*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. Peñiaranda de Bracamonte (Salamanca) edición digital, 2013. http://www.territorioebook.com/recursos/vozelectores/19_39/informe_lectores_menos_19_39.pdf
4. Frutos Esteban, F. J., Ortega Mohedano, F. & Valbuena Rodríguez, J. (2013). *Conexiones improbables en la niebla: Un proyecto de innovación cultural*. Sphera Pública, 13, vol. I, 57-76 <http://sphera.ucam.edu/index.php/sphera-01/article/view/133>.

Havijer Valbuena Rodriges diplomirao je na katedri za filozofiju Univerziteta u Salamanki. Od 2009. godine radi kao direktor Centra za socio-kulturni razvoj (Penjaranda de Brakamonte) pri Fondaciji Herman Sančes Ruiperes, koja se bavi razvojem inovativnih projekata u oblastima čitanja, pozorišta i muzike. Prethodno je radio u gradskoj skupštini Salamanke kao direktor Odseka za kulturu. Učestvovao je u mnogim istraživačkim projektima, a trenutno koordinira istraživačke timove projekata *Teritorija E-knjige* (*Territorio E-book*) i *Kulturni centri u magli* (*Centros Culturales en la Niebla*), koji se bavi budućnošću kulturnih centara. Kao predavač angažovan je na različitim master programima iz oblasti menadžmenta u kulturi.

Knjige otkrivaju nove svetove ljudima iza rešetaka

Iskustvo zatvorske biblioteke u Minsteru, proglašene bibliotekom godine u Nemačkoj

Nemačko bibliotečko društvo proglašilo je zatvorskiju biblioteku kazneno-popravnog zavoda u Minsteru za „Najbolju biblioteku u 2007. godini“. Uvid u rad ove biblioteke iz Severne Rajne-Vestfalije može da nam omogući značajne informacije o načinu rada i uslugama koje pružaju zatvorske biblioteke širom Nemačke. Zbog posebnih okolnosti u kojima deluju, zatvorske biblioteke koriste se u tri svrhe: za razonodu, obrazovanje ili lično napredovanje zatvorske populacije. Čitanje ovde nema samo kulturnu, već i humanu i socijalnu dimenziju: knjige i drugi bibliotečki materijali treba da pomognu kako bi se povećali izgledi da se, nakon što budu oslobođeni, zatvorenici ponovo integrisali u društvo.

Model zatvorske biblioteke u Severnoj Rajni-Vestfaliji

Zatvor u Minsteru izgrađen je 1853. godine i najstariji je zatvor u saveznoj pokrajini Severnoj Rajni-Vestfaliji, pa ipak ima najmoderniju zatvorskiju biblioteku. Skoro svaki kazneno-popravni zavod u Nemačkoj ima svoju biblioteku, ali nažalost, u većini saveznih država u Nemačkoj, biblioteke ne zapošljavaju profesionalne bibliotekare.

Način rada zatvorskih biblioteka

Postoje samo četiri bibliotekara sa punim radnim vremenom u celoj Nemačkoj (dva su u Severnoj Rajni-Vestfaliji, u gradovima Kelnu i Minsteru). Biblioteke u zatvorima Severne Rajne-Vestfalije zasnovane su na principu rada javne biblioteke, pa i uprava biblioteke i službe za rad sa čitaocima primenjuju način rada javne biblioteke, naravno u okvirima ograničenja zatvorske sredine. Zatvori u Severnoj Rajni-Vestfaliji imaju oko šezdeset zasebnih bibliotečkih ogrankaka, koji zajedno sadrže približno 240.000 bibliotečkih jedinica. Osnovna svrha zatvorske biblioteke je da podstakne zatvorenike da čitaju i koriste bibliotečki materijal na kreativan način, ali i da ih stimuliše da celoga života nastave da koriste usluge biblioteke. Može se smatrati da je zatvorska biblioteka posebna vrsta javne biblioteke, zbog toga što je njena uloga da zatvorenicima omogući pristup informacijama. Odgovornost za rad biblioteke i pružanje bibliotečkih usluga deli se na tri kadrovska nivoa: *zatvorenici-asistenti* koji svakodnevno izvode praktične zadatke u zatvorskoj jedinici (nivo I)¹; *bibliotečki nadzor* koji čine nadzornici sa različitim profesionalnim iskustvom i nadziru rad biblioteke u svakoj zatvorskoj jedinici (nivo II)²; dva bibliotekara iz Odeljenja za zatvorske biblioteke koji

¹ **Nivo I: Zatvorenik-asistent**

Zatvorenici koji rade u biblioteci imaju ograničen pristup kompjuterima i informacionim tehnologijama. Oni rade na održavanju knjižnog fonda, kao što je inventarisanje, fizička obrada građe, katalogiziranje, a rade i na izdavanju knjiga i prikupljanju podataka. Zatvorenici-asistenti izdaju knjige pod nadzorom i po uputstvima civilnog osoblja. Obično se poštuje politika slobodnog pristupa fondu, a knjige se slobodno mogu pregledati, pa u zatvorima gde postoji sloboda kretanja zatvorenici mogu slobodno sami da biraju materijal za čitanje. U zatvorima sa povećanim nadzorom, gde je ograničeno kretanje, zatvorenicima nije dozvoljeno da posećuju biblioteku, pa moraju da podnesu pisane zahteve kako bi došli do materijala za čitanje. U ovom slučaju, zatvorenici imaju pristup štampanom „katalogu“ koji sadrži kratke komentare ili kritike. Zatvorenici-asistenti rade i neophodne popravke oštećenog bibliotečkog materijala i sastavljaju izveštaje o štetni. Učestvuju i u aktivnostima kojima se promovišu bibliotečke usluge i rade na povećanju broja čitalaca, bilo putem anketa ili usmenim putem.

² **Nivo II: Bibliotečki nadzor**

Bibliotečki nadzor vrše zatvorski radnici koji koordiniraju rad i usluge biblioteke na lokalnom nivou u saradnji sa zatvorskom administracijom, upravom i stručnjacima (socijalnim radnicima, nastavnicima, psiholozima, lekarima i sveštenstvom). U svakom zatvoru nadzornici biraju, obučavaju i nadgledaju zatvorenike-asistente. Teško je naci sposobne radnike u biblioteci. Kvalitet zatvorskih usluga varira u zavisnosti od toga da li među potencijalnim asistentima postoje oni koji su dovoljno spremni i pouzdani. Uvedene su stroge procedure i profesionalni standardi kako bi se ovaj problem sveo na najniži mogući nivo. Nadzornici su zaduženi za inventarisanje i prečišćavanje fonda, kao i za kupovinu novih materijala. U obavljanju ovog posla, oni blisko saraduju i konsultuju se sa profesionalnim bibliotekarima iz Odeljenja za zatvorske biblioteke.

Zatvorska biblioteka u Minsteru

biblioteke ili kada traži knjige na policama. Razlog za to je mudra upotreba ogledala koja čine da prostor izgleda veći i stvaraju efekat kaleidoskopa. Nova biblioteka pokazuje, i bukvalno i figurativno, da biblioteke zaista otkrivaju nove svetove. Knjižni fond je raspoređen na tri načina: na otvorenim policama, pokretnim kolicima i u niskim ormarićima. Projekat obnove biblioteke otvorio je nove mogućnosti i izazove za organizovanje više kulturnih dogadaja, stvaranje optimalnih uslova za pretraživanje bibliotečke građe i primenu softvera za upravljanje knjižnim fondom⁴.

³ Nivo III: Profesionalni bibliotekari iz Odeljenja za zatvorske biblioteke

Pre više od dvadeset godina, u Severnoj Rajni-Vestfaliji preuzeta je inicijativa da se otvore radna mesta za dva profesionalna bibliotekara u okviru zatvorskog sistema. Ovaj pozitivan korak uticao je na uvođenje bibliotečkog nadzora u svih trideset i sedam zatvora, usvajanje smernica za rad zatvorskih biblioteka i na postepeno razvijanje planova za uvođenje i poboljšanje bibliotečkih usluga. Počevši od 1992. godine, pažnja je usmerena na integraciju zatvorskih biblioteka sa javnim bibliotekama i priznanje statusa ovih biblioteka kao punopravnih članova bibliotečke zajednice. Neka od osnovnih zaduženja profesionalnih bibliotekara su podsticanje čitanja i korišćenja bibliotečkog materijala na kreativan način kroz programe kao što su književne večeri i druge vrste dogadaja, ali i obezbeđivanje osnovne i trajne obuke za nadzornike, održavanje kontakta sa ostatkom bibliotečke zajednice i održavanje dobrih odnosa s javnošću.

⁴ Biblioteka je sada višenamenski prostor gde se mogu održavati dogadjaji različitog karaktera. U knjižnom fondu biblioteke našle su se i audio-knjige, a novac od nagrade za Biblioteku godine uložen je u kupovinu prilično velike kolekcije DVD-ova u 2008. godini, za koju konstantno postoji veliko interesovanje (kolekcija sadržiigrane filmove, dokumentarce i filmove informativnog i naučnog karaktera). Postoji i sistemi međubibliotečke pozajmice, a knjižnim fondom se upravlja preko pouzdane softverske aplikacije pristupačne korisnicima. Nije uobičajeno da se u zatvorskim bibliotekama koriste informacione tehnologije, ali je od 2000. godine to uvedeno kao norma u Severnoj Rajni-Vestfaliji.

koordiniraju upravljanjem i pružanjem usluga u svim zatvorskim bibliotekama (nivo III)³. Samo 20% njihovog posla vezano je upravljanje zatvorskim bibliotekama, dok preostalih 80% predstavljaju odgovornosti na regionalnom ili centralnom nivou zatvorskog sistema.

Skoro sve rutinske zadatke izvode zatvorenici-asistenti. Prema tome, ljudi iz uprave moraju da pokažu volju za kompromisom i da ne očekuju savršenstvo, jer rade sa neobučenim i neiskusnim asistentima, koji mogu da obavljaju samo ograničen broj zadataka. Osim toga, Odeljenje za zatvorske biblioteke mora da poštuje sva pravila i propise vezane za zatvorsku administraciju, a primorano je i da radi u uslovima sve veće konkurenциje za pribavljanje finansijskih i ljudskih resursa.

Odlučujući faktor za uspešnu obnovu i rekonstrukciju zatvorske biblioteke u Minsteru bio je trenutak kada su profesionalni bibliotekari Odeljenja za zatvorske biblioteke preuzeли upravu zatvorskom bibliotekom. Država i kazneno-popravni zavod obezbedili su solidnu finansijsku potporu, a doprinos je pružilo i oko stotinu donatora. Poznati arhitektonski studio je 2005. godine napravio odličan novi projekat za biblioteku, smeštajući je u prostor u kom se spajaju dva zatvorska krila. Posetilac ima utisak da ulazi u prostranu i živopisnu prostoriju, a taj utisak zadržava i kada izlazi iz

Saradnja kao važna komponenta uspeha: interni i eksterni odnosi s javnošću

U Minsteru postoje brojne prilike za saradnju između univerzitetskih biblioteka, biblioteka verskih zajednica i javne biblioteke. Potpisali smo ugovor sa bibliotekom kazneno-popravnog zavoda i Gradske biblioteke iz Minstera kako bi zatvorskoj biblioteci bila omogućena međubibliotečka pozajmica sa opštinskom bibliotekom i kako bi imala pristup službi informacija opštinske biblioteke. Osim toga, uspostavili smo saradnju i sa Odeljenjem za obrazovanje zatvorenika, preko projekta „Biblioteka kao partner u obrazovanju“. Odeljenje za obrazovanje zatvorenicima nudi mogućnost da dobiju diplome dva tipa srednje škole (*Hauptschule* i *Realschule*), kao i da polaže veliku maturu (*Abitur*). Časovi obuhvataju i upoznavanje sa radom biblioteke i materijalima koje ona nudi, tako da zatvorenici mogu uspešno da ih koriste. Nastavno osoblje u zatvorima svojim predlozima utiče na kupovinu materijala koji se koriste u nastavi.

U decembru 2006. u Minsteru je formirana **Grupa za podršku zatvorskim bibliotekama** (*Förderverein Gefangenenzöchereien e.V.*) kao podrška bibliotečkoj službi u popravnim domovima i kazneno-popravnim zavodima. Grupa je registrovana kao zvanična neprofitna organizacija sa ciljem da podrži razvoj, obrazovanje i dobrobit zatvorenika poboljšanjem uslova u zatvorskim bibliotekama. Finansijska pomoć koju grupa pruža⁵ doprinosi pozitivnom razvoju, naročito u ovo vreme kada se za biblioteke skoro i ne izdvaja novac iz budžeta, a osoblja nema dovoljno. Doprinos koji pružaju članovi ove grupe tiče se aktivnosti vezanih za odnose s javnošću, kupovinu knjiga za knjižni fond, obradu podataka, osmišljavanje prostora, promociju čitanja i učestvovanje u programima biblioteke. Renoviranje biblioteke u minsterskom kazneno-popravnom zavodu je u velikoj meri rezultat stalnog truda koji Grupa za podršku javnim bibliotekama ulaže u odnose s javnošću.

Renovirana biblioteka minsterskog kazneno-popravnog zavoda idealna je za organizovanje kulturnih događaja. U nekim od ovih programa učestvuju i poznati pisci i umetnici. Prilikom proslave prve godišnjice rada nove biblioteke (2006) Bernhard Šlink posetio je zatvor u Minsteru. Čitao je odlomke iz svog bestselera „Čitač“ i učestvovao u životom razgovoru sa zatvorenicima. Događaj su proratile zatvorske novine, ali i lokalna štampa. Primer koji dobro ilustruje naše kulturne aktivnosti je događaj „Biblioteka kao mesto zločina“. Tada je zatvorska biblioteka u Minsteru ugostila Džoa Bauša⁶ koji je moderirao događajem u kom je stotinu zatvorenika iz tri zatvora zajedno sa članovima Grupe za podršku zatvorskim bibliotekama čitalo svoje radove, ali i naslove iz fonda biblioteke⁷.

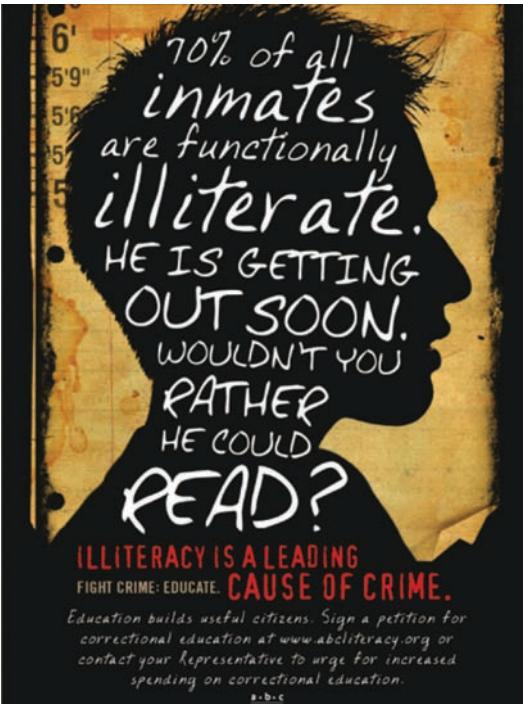

Renovirana biblioteka

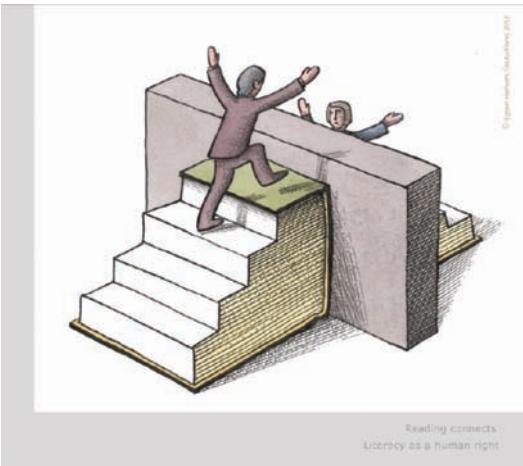
⁵ Među počasnim članovima našli su se pisci Ginter Kunert (iz nekadašnje Istočne Nemačke) i Jiri Gruša, koji je bio zatvorenik u nekadašnjoj Čehoslovačkoj, a kasnije postao predsednik međunarodnog udruženja književnika „PEN International“. Grupa za podršku zatvorskim bibliotekama učestvuje i na Sajmu knjiga u Frankfurtu i skreće pažnju na to koliki je značaj biblioteke za ljudе koji služe zatvorsku kaznu. Više informacija o Udruženju zatvorskih biblioteka u Nemačkoj može se dobiti na stranicama www.fvgb.de i www.gefangenenbuechereien.de

⁶ Zatvorski lekar, glumac i pisac scenarija (Prim.prev.)

⁷ Avgusta 2012. u saradnji sa Federalnim udruženjem Nemačke za razvoj pismenosti i Uneskom, osmišljena je putujuća izložba „Čitajmo zajedno – pismenost kao osnovno ljudsko pravo“ (*Lesen verbindet - Alphabetisierung als Menschenrecht*).

Obrazovni projekat namenjen opismenjavanju zatvorenika

Projekat Čitanje spaja

Učešće čitalaca: socijalna i humana komponenta čitanja

Zatvor u Minsteru broji 528 zatvorenika. Izvestan broj je pod strogim nadzorom, ali ostali mogu da učestvuju u različitim programima i aktivnostima. Zatvorska biblioteka je značajan faktor koji doprinosi da se zatvorska kazna podnese dostojanstveno: čitanje knjiga i korišćenje audio-vizuelnih materijala daju zatvorenicima priliku da svoje misli odvrate od zatvorske sredine, a služe i kao izvor informacija i obrazovanja, pomoći pri razvijanju jezičkih veština i jačanju samosvesti. Ljudima iza rešetaka čitanje pruža izvestan stepen kulturne slobode, a u isto vreme dobijaju i malo privatnosti. Marija Luk, upravnica zatvora, shvata koliki je značaj čitanja u zatvoru: „S jedne strane, čitanje pomaže zatvorenicima da na kratko zaborave na situaciju u kojoj se nalaze, a to im pomaže da se kasnije lakše izbore s njom. S druge strane, književnost se bavi različitim načinima života, što može pomoći zatvorenicima da i svoj život sageđaju u drugačijem svetu. Za one koji shvate kako je čitanje odličan način da se iskoristi slobodno vreme u toku izdržavanja zatvorske kazne, ovo iskustvo može postati sastavni deo života i nakon odslužene kazne. Na ovaj način uspešno se postiže jedan od ciljeva služenja zatvorske kazne – pomoći zatvorenicima da na dobar i svrshishodan način upotrebe svoje slobodno vreme. To je danas posebno važno, budući da je nezaposlenost sve veća. Mnogi zatvorenici su se već suočavali s tim problemom i pre odsluženja kazne, a izvesno je da će isto biti i po izlasku iz zatvora.“

Izreka da „knjige otkrivaju svetove“ dobija poseban značaj u zatvorskom okruženju⁸. Zatvorenici pridaju veliki značaj zatvorskoj biblioteci, što nam pokazuju podaci o korišćenju bibliotečkog materijala, kao i ankete koje popunjavaju⁹: Naime,

⁸ Istorija zatvorskih biblioteka u Nemačkoj isprepletena je sa istorijom kazneno-popravnog sistema i istorijom položaja biblioteka u društvu. Biblioteke su se menjale u skladu sa duhom vremena: u XIX veku svećenici su vodili zatvorske bibliotekе, koje su uglavnom baštinile religioznu literaturu. Smatralo se da je osnovna svrha čitanja pozitivan uticaj koji ova aktivnost može imati na čitaoce. Početkom XX veka zatvorski nastavnici su se uglavnom starali i o zatvorskoj biblioteci. Osim što su se trudili da zatvorenike zainteresuju za čitanje, nastavnici su vredno radili i na poboljšanju pismenosti kod zatvorenika.

⁹ U maju 2006. godine, zatvorska biblioteka iz Minstera je zajedno sa Centrom za dokumentaciju o zatvorskim bibliotekama pri Minsterskom univerzitetu sprovedla anketu u vezi sa čitalačkim navikama zatvorenika. Učestvovalo je oko 40% zatvorenika, a popunjeno je 200 upitnika. Prema rezultatima ankete, čitanje je ubedljivo najpopularniji način da se provede slobodno vreme! Više od 80% ispitanika koristilo je bibliotečke usluge bar jednom mesečno, a oko polovine (49%) je bibliotečke usluge koristilo bar jednom nedeljno. Svake nedelje 60% ispitanika u proseku provere 13 sati čitajući, što je skoro 2 sata dnevno. Zatvorenici većinu knjiga uzimaju iz zatvorske biblioteke (88%), dok 33% navodi da knjige pozajmљuje od drugih zatvorenika. Većina njih čita radi zabave (74%), da bi se obrazovali i informisali (83%) , a trećina čita kako bi izgradila svoju ličnost. Jedan zatvorenik je izjavio da čita kako bi „izbegao propadanje“.

oko 80% zatvorenika redovno posećuje biblioteku. U izbor knjiga uključena je beletristika, stručna i specijalizovana literatura, stripovi, ali i audio-materijali, CD-ovi i DVD-ovi. Za one koje to interesuje, u ponudi su čak i detektivske priče. Postoji i veliki izbor strane literature, pošto zatvorenici vode poreklo iz različitih zemalja. Fond sadrži knjige napisane na 30 različitih jezika, pa zatvorenici imaju mogućnost da čitaju knjige na maternjem jeziku. Neretko se zatvorenici tek u zatvoru prvi put zainteresuju za čitanje. Korisnici koji imaju problema sa čitanjem ovde mogu naći literaturu koja na pravi način može da zadovolji njihove potrebe: pojednostavljene tekstove koji su u biblioteku dospeli zahvaljujući podršci Asocijacije za razvoj pismenosti (*Bundesverband Alphabetisierung*).

Knjige podstiču komunikaciju među čitaocima, a većina zatvorenika (52%) priča sa drugima o onome što čitaju. Još jedan od projekata koje sprovodimo tiče se komunikacije. U bibliotečki fond dodate su dečje knjige, čime je omogućeno da zatvorenici koji imaju decu, mogu da im čitaju ove knjige za vreme posete.

Zaključak

Model upravljanja zatvorskim bibliotekama koji se primenjuje u Severnoj Rajni-Vestfaliji ukazuje na to da je angažovanje profesionalnih bibliotekara neophodno kako bi se zatvorske biblioteke razvijale na pravi način. Da bi jednaka bibliotečka usluga bila pružena i korisnicima čije su potrebe drugačije od uobičajenih, potrebna je politička podrška, ali i dobro obučeno bibliotečko osoblje i dovoljno novčanih sredstava.

Nova zatvorsku biblioteku dobro su prihvatili i zatvorenici i zatvorsko osoblje. Bibliotekar blisko sarađuje sa upravnikom zatvora i svakog meseca učestvuje na sastanku profesionalnog osoblja (bibliotekara, nastavnika, medicinskog osoblja, sveštenika i socijalnih radnika). Svake godine sastavlja se razvojni plan biblioteke, gde bibliotekar i upravnik zatvora zajedno određuju specifične ciljeve, a svake godine se procenjuje do koje mere su ostvareni ciljevi za prethodnu godinu. Iako se biblioteka stalno menja i razvija, ne prestaje da bude permanentna podrška socijalnoj rehabilitaciji zatvorske populacije. Svake godine se 10 – 15% knjižnog fonda zameni novim i aktuelnim naslovima zahvaljujući finansiranju iz državnog budžeta i čestim donacijama knjiga koje stižu u skoro savršenom stanju. U martu 2010. godine, knjižni fond od skoro 10.000 jedinica u proseku nije bio stariji od šest godina.

Zatvor je sredina gde se stalno susrećemo sa izazovima i ograničenjima. Kako bi funkcionalisali i opstali u takvoj sredini, i osoblje i zatvorenici moraju da poštuju mnoga pravila i ograničenja koja se tiču reda i mira. U isto vreme, moguće je doći do kreativnih i svežih rešenja na odgovoran način. Nagrada za najbolju biblioteku godine, koja važi za „biblioteke svih tipova i veličina“, naročito je značajna zato što je skrenula pažnju na ovu posebnu oblast bibliotečkog delovanja kojoj se obično pridaje malo pažnje u bibliotečkoj zajednici. Nažalost, zatvorske biblioteke i dalje ostaju relativno izolovane iz glavnih društvenih tokova. Nagrada je ipak podstakla mnoge, uključujući i bibliotečki nadzor, zatvorenike i volontere, da nastave da se bore da bibliotečka služba u zatvorima i dalje bude jednako kvalitetna.

Gerhard Pešers je završio teologiju i bibliotekarstvo. Od 1992. godine radi kao bibliotekar u Odeljenju za zatvorske biblioteke Severne Rajne-Vestfalije, gde je trenutno odgovoran za rad trideset biblioteka u dvadeset kazneno-popravnih zavoda za odrasle i tri popravna doma za maloletna lica. Od 2003. godine direktno je odgovoran za svakodnevni rad biblioteke u kazneno-popravnom zavodu u gradu Minsteru. Trenutno predsedava Grupom za podršku zatvorskim bibliotekama, čiji je i osnivač. Osim toga, Pešers je autor mnogih člankova o bibliotečkoj usluzi koja je namenjena osobama lišenim slobode. Držao je predavanja i vodio radionice koje se bave ovom temom, kako u Nemačkoj, tako i izvan nje.

Biblioteke u Edinburgu menjaju živote

Širok spektar bibliotečkih usluga za ugrožene kategorije stanovništva

Uvod

Javne biblioteke u Škotskoj imaju vodeću ulogu u inkluziji, informisanju i edukaciji ugroženih kategorija stanovništva i pružaju im izuzetnu priliku da se uključe u zajednicu.

Iako je digitalna transformacija koju trenutno sprovodimo od ključne važnosti za naš posao, možda je još bitniji naš neprestani napor da dopremo do onog dela populacije koji bismo u najširem smislu mogli da nazovemo ugroženom kategorijom stanovništva.

Ova studija slučaja ukratko će predstaviti četiri primera koji pokazuju način na koji Bibliotečka i informativna služba grada Edinburga rešava probleme ugroženih kategorija stanovništva. Sve ove inicijative moguće su zahvaljujući saradnji sa zatvorskim institucijom, kao i širim krugom gradskih organizacija i agencija, poput službi socijalne zaštite, zdravstva i obrazovanja:

- 1. ŠAMPION U ČITANJU**
- 2. ZATVORSKA BIBLIOTEKA U SOHTENU**
- 3. USTANI IKRENI**
- 4. VEZA SA BIBLIOTEKAMA U EDINBURGU**

Ovi primeri dokazuju da biblioteke, ako žele da naprave promenu na terenu, najpre moraju da identifikuju potrebe svojih sugrađana, a naročito onih koji su na neki način ugroženi, bilo zbog nezaposlenosti, hendičke, starosti ili jezičkih barijera.

ŠAMPION U ČITANJU – Kako da deca bez roditeljskog staranja zavole čitanje?

Projekat „Šampion u čitanju“ okuplja mališane iz domova za nezbrinutu decu, njihove staratelje i bibliotekare, kako bi ljubav prema čitanju i biblioteci predstavili kao zabavnu i korisnu aktivnost kojom mogu ispuniti slobodno vreme u domu, ali i kasnije, kada se budu osamostalili.

Ovaj projekat ima za cilj da poveća samopouzdanje i komunikacijske veštine među decom i mladima bez roditeljskog staranja, kao i da poboljša njihov društveni i lični razvoj uz pomoć knjiga, biblioteka, priča i čitanja.

U samoj srži projekta su podrška i saradnja sa zaposlenima u centru za nezbrinutu decu i volja da se razmenjuju knjige, priče i drugi materijali za čitanje – kroz obuke, posete lokalnim bibliotekama i knjižarama. Pošto se „Šampion u čitanju“ zasniva na ideji da su knjige zabavne, mlađim ljudima koji imaju probleme sa čitanjem pruža se pomoć u savladavanju osnovnih veština, ali se pomoć nudi i starateljima kako bi se podstakli da čitaju.

Kolm Linan, edinburški „šampion u čitanju“

U Edinburgu se nalazi 15 domova za 100 nezbrinute dece između 12 i 16 godina, od kojih su mnogi jedva pismeni i imaju loša iskustva sa školom.

U domovima su priređivani događaji gde su gosti bili književnici, umetnici i pripovedači. Pokazalo se da je direktni rad sa umetnikom ili piscem naročito produktivan način da se mladi ljudi angažuju da čitaju radi uživanja. Ovaj projekat uticao je na jačanje „čitalačke kulture“ u domovima i školama.

Jedna od škola radi sa dečacima iz Edinburga i okoline starim između 12 i 16 godina, koji imaju socijalne, emocionalne i probleme u ponašanju. Mnogi od ovih mlađih ljudi propustili su dragoceno školovanje zbog isključenja ili hroničnog izbegavanja časova, a dobar broj njih čita daleko ispod nivoa predviđenog za njihov uzrast.

Tokom učešća u projektu ovi mlađi ljudi dobili su svoje bibliotečke članske karte, upoznali su se sa delima novih pisaca, a neke su čak i lično upoznali. Budući da su im dramska dela bila nadohvat ruke i da su ih čitali, učenici su se ohrabrili i priključili časovima glume i danas učestvuju u školskim predstavama. Čitaju naglas sa mnogo više samopouzdanja, a po prvi put u našoj školi mlađi ljudi su čitali na školskom zboru za vreme Nedelje borbe protiv nasilja (*Anti-bullying week*) i na Dan sećanja na borce pale u Prvom svetskom ratu (*Remembrance Day*). Ovo je uticalo na porast interesovanja za čitanje u nekoliko domova gde borave deca sa emotivnim problemima.

*„Skoro svi dečaci i devojčice uživali su dok su provodili slobodno vreme čitajući u svojim sobama.“
Integrисана инспекција служби за заштиту деце послата од стране Комисије за бригу о деци и Краљевиног инспектората за образовање.*

Čitanje je doprinelo uspostavljanju rutine pred spavanje, a osoblje u domovima za nezbrinutu decu tvrdi da to nekoj deci pomaže da se oslobođe „noćnih strahova“.

„Obožavam da pred spavanje slušam 'knjige koje pričaju'.“

Lizi

Projekat je osvojio brojne nagrade. Prvobitno ga je finansirala Fondacija Pola Hemolina, a danas ga zajednički finansiraju Skupština grada Edinburga i Gradska služba za brigu o deci i porodicu.

ZATVORSKA BIBLIOTEKA U SOHTENU – Kako promeniti život?

Zatvorska biblioteka u Sohtenu otvorena je u novembru 2008. godine i jedina je biblioteka u Škotskoj gde postoji lista čekanja. Oko 12.500 zatvorenika prošlo je kroz vrata biblioteke prve godine nakon otvaranja, a šteta koju su knjige pretrpele je minimalna.

Biblioteka je smeštena u delu zatvora posebno izgrađenom za tu svrhu, a dizajn i opremu osmislili su i napravili sami zatvorenici. Jedan od zatvorenika, koji je želeo da ostane anoniman, rekao je:

„Kada sam tek stigao u zatvor bilo mi je jako teško da čitam, jer nisam mogao da se koncentrišem. Stalno sam iznova čitao isti pasus, ali pošto sam bio uporan i stalno vežbao, počeo sam da čitam sa

Iakoćom i bez razmišljanja, baš kao kad dišem. Moram priznati da mi je čitanje danas postalo hobi. Sviđa mi se i bio bih izgubljen bez čitanja, jer mi pomaže da lakše odslužim kaznu."

Ovaj projekat pokazuje i dokazuje da je biblioteka donela „životnu promenu“ u zatvore, kao i da je izvršila ogroman uticaj kako na zatvorenike, tako i na zatvorsko osoblje. Naš zadatak je da putem ove biblioteke utičemo na redukciju ponovnih prekršaja i time, pružimo podršku izgradnji zdravije lokalne zajednice.

Niko od nas nije započeo ovaj projekat kako bi osvojio neku nagradu. Ipak, divno je i nadahnjujuće što je naš rad priznat od strane struke i što je biblioteka ponovo dobila na značaju u okviru zajednice. Zatvorska biblioteka u Sohtenu dobila je nagradu **Biblioteke menjaju život** (*Libraries Change Lives*).

Nagrada ističe i poхvaljuje primere dobre prakse i inovativnost u radu biblioteka, kao i organizovanje projekata vezanih za informisanje građana koji:

- Menjaju živote;
- Spajaju ljudе;
- Stvaraju osećaj zajedništva među čitaocima;
- Pokazuju kreativnost i inovativnost;
- Razvijaju kvalitet usluge i obučenost osoblja.

Potrebno je, dakle, dokazati da je projekat promenio ljudske živote nabolje, bez obzira na to koji su korisnici u pitanju.

USTANI I KRENI – Kako da stariji ljudi ostanu mentalno i fizički aktivni?

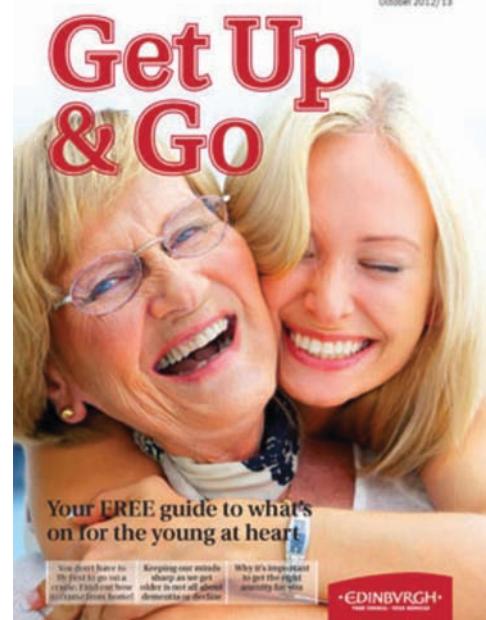
Edinburška Bibliotečka i informativna služba ima ključnu ulogu u održavanju zdravoguma i fizičke spremnosti svih stanovnika ovoga grada, budući da se trudi da događaji ove vrste budu dostupni svima širom Edinburga.

Ovde nije reč samo o tome da stariji ljudi treba da ostanu aktivni, već i da maksimalno treba iskoristiti biblioteke kao mesto okupljanja starijih ljudi, gde oni mogu da volontiraju, da uče i druže se.

Jedan od kanala kojim ovo postižemo jeste godišnja publikacija, posebno namenjena građanima Edinburga koji su još uvek „mladi u duši“. **Ustani i kreni (Get up & Go)** je besplatan vodič kroz dešavanja u Edinburgu. Sadrži spisak aktivnosti koje će vas održati u kondiciji, zanimljivih društvenih dešavanja, a što je još važnije, tu se na jednom mestu mogu naći adrese svih organizacija u gradu koje mogu biti od koristi.

Zatvorska biblioteka u Sohtenu

Časopis *Ustani i kreni*

Knjigobus

Saradujemo sa više od pedeset konsultantskih i izdavačkih preduzeća - pronalazimo, katalogiziramo i kategorisemo informacije o aktivnostima širom grada i povezujemo ih sa projektom ***Ustani i kreni ka tehnologiji*** gde učimo starije građane kako da savladaju nove neophodne veštine.

Projekat *Ustani i kreni* nije skrojen samo da zadovolji potrebe starije populacije. On takođe odaje priznanje ostalim sugrađanima putem *Nagrada Ustani i kreni*. Jednom godišnje, priređuje se događaj gde se prezentuje novo izdanje časopisa i gde se nagrađuju svi oni koji su uticali da starijim

stanovnicima ovog grada život bude lepši. Svake godine se trudimo da događaj upotpunimo nečim novim i različitim kako bismo zadovoljili svačiji ukus: jedan događaj smo organizovali u tržnom centru Harvi Nikols (*Harvey Nichols*) i održali „fleš mob“ nastup.

Putem ovog časopisa, koji sadrži informacije o svemu što se dešava u bibliotekama širom Edinburga, biblioteke zaista stižu u svaki dom.

Časopis se može naći u svim bibliotekama, rekreativnim centrima, doktorskim ordinacijama, domovima zdravlja, bolnicama i autobuskim stanicama. Elektronska verzija časopisa dostupna je na youredinburgh portalu¹.

VEZA SA BIBLIOTEKAMA EDINBURGA – Kako ljubav prema čitanju pobedjuje izolaciju?

Neraskidiva veza sa književnošću i dalje je prisutna kod naših starijih sugrađana. Inicijativu **Veza sa bibliotekom** pokrenula je većina edinburških biblioteka u saradnji sa gradskim saobraćajnim preduzećem i Ženskom kraljevskom volonterskom službom (*Women's Royal Voluntary Service*).

Ideja je da se jednom u dve nedelje obezbedi besplatan autobuski prevoz za starije ljudе koji bi inače, bilo zbog fizičkih poteškoća ili velike razdaljine, teško mogli da dođu do lokalne biblioteke. U biblioteci, uz šoljicu čaja i keks, dobijaju mogućnost da čakaju o svojim omiljenim romanima pre nego što odaberu knjigu koju će da pozajme.

Za čitateljku kriminalističkih romana, Meri Anderson (92), ovaj klub postao je jedna od retkih prijika kad može malo da izade:

„Uživam što srećem sve ove ljudе, a i mom mozgu pomaže da ostane u kondiciji, što je veoma važno kad dođete u moje godine“, rekla je ona.

Elen Fišer, koja ima osamdeset i dve godine, pridružila se Vezi sa bibliotekom kad je klub Morningsajd (*Morningside*) bio zatvoren zbog renoviranja i još uvek je članica našeg kluba.

„Zahvaljujući ovom projektu mogu da izađem iz kuće i srećem ljudе. Svi su veoma predusretljivi. Bilo mi je teško da uzimam i vraćam knjige u biblioteku. Odlična stvar je i to što možete da pozajmите koliko god hoćete knjiga, a ne morate sami da ih nosite.“

Čitateljka skandinavskih kriminalističkih romana, Mejsi Blit, dodaje:

„Ranije sam morala da biram hoću li da nosim stvari koje sam pazarila ili knjige. Ovu uslugu bih svima preporučila. Neki se teško odlučuju da se učlane, ali treba da shvate da je ova služba neophodna starijim ljudima. Meni je ovo zaista od ogromne pomoći.“

¹ www.edinburgh.gov.uk/getupandgo

Veza sa bibliotekom je nastala kao rezultat napora Skupštine grada Edinburga da omogući da bibliotečka služba bude dostupna svim generacijama. Skupština je oformila i Službu za kućne posete (*Housebound Service*) za ljudе koji nisu u stanju da izađu iz kuće. Na taj način, omiljene knjige, audio knjige, kompakt ili DVD diskovi stižu i do njihovih domova.

Želimo da svi ljudi kojima je potrebna pomoć ove vrste, saznaju za *Vezu sa bibliotekom* i Službu za kućne posete, i da se prijave.

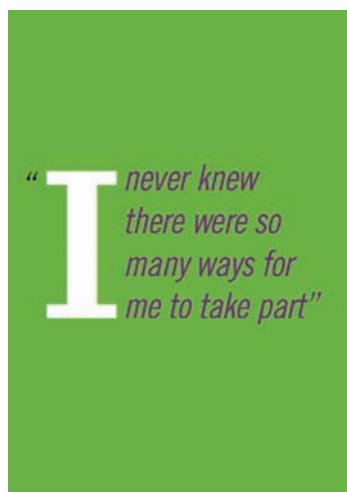
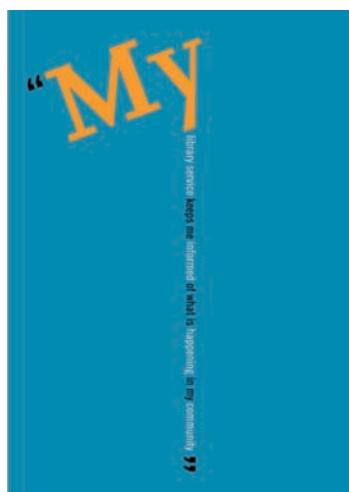
Edinburška Veza sa bibliotekom

Zaključak

Skupština grada Edinburga ima dobru reputaciju što se tiče brige o postizanju jednakosti, poštovanju različitosti i ljudskih prava i borbi protiv siromaštva. Cilj nam je da postanemo najbolji primer za ovakvu vrstu aktivnosti u celoj Škotskoj.

Grad ulaže ogroman napor kako bi gradske službe bile dostupne svima, kako bi ljudi bili zbrinuti, zaštićeni od predrasuda i maltretiranja, kako bi se poštovale raznolikost i različitost, kako bi se vodilo računa o ljudskim pravima, pomoglo siromašnjima a prihodi ujednačili. Sav ovaj trud veoma je bitan za ostvarivanje plana o postizanju jednakosti i danas se on ne posmatra kao marginalna politička aktivnost, već kao najvažniji posao koji treba obaviti.

Što se tiče ove oblasti rada, naša bibliotečka služba je svoju pažnju naročito usredstvila na otklanjanje dugoročnih, upornih slučajeva nejednakosti u ovom gradu, tako što na vreme preduzima potrebne mere, naročito kada je u pitanju donošenje odluka vezanih za postavljanje prioriteta službe, rekonstrukciju službe, nadležnosti, kao i raspodelu finansijskih i drugih sredstava.

Odlomci iz brošure *Veza sa bibliotekom*

Liz Mekgetigan trenutno radi kao direktor firme *Digital Library Experiences*, gde je došla sa mesta šefice Bibliotečke i informativne službe grada Edinburgha. Ima zavidne rezultate u oblasti javnog informisanja, razvoja elektronskih sadržaja i upravljanja informacija. Liz koordinira promene u gradskim bibliotekama kroz inovativnu upotrebu društvenih medija, elektronskih knjiga, informacija o elektronskoj zajednici, virtualnih biblioteka, samousluživanja i bežičnog interneta. Veruje da se ne sme zanemariti značaj digitalne inkluzije kako bi pristup bibliotečkim uslugama bio svima jednako dostupan. Stalna borba da se izade u susret potrebama ugroženih kategorija stanovništva i sprovođenje strategija koje imaju za cilj da digitalna inkluzija postane stvarnost, još su teže u digitalnom svetu koji je podložan stalnim promenama. Liz je i član Akcione grupe za širenje digitalizacije, čiji je osnivač vlada Škotske.

Novi izazovi Javne biblioteke informacija (BPI) u Centru Pompidu u Parizu

Specifičnost rada javne biblioteke u okviru institucije kulture

Pogled na BPI

Uvod

Uprkos očiglednom uspehu, o kom svedoče naše često preopterećene čitaonice, i uprkos opštem trendu razvoja čitalačkih navika, *BPI* je već desetak godina izložena progresivnom osipanju publike, što utiče na udaljavanje naše institucije od predvodničke uloge koju ima još od 90-tih godina. Na raspolaganju i dalje imamo mnoge adute, kao što je to reformistički koncept „biblioteka za čitanje sveta“, pokrenut od strane novog rukovodstva *BPI*-a 2010. godine.

Naime, cilj ovog projekta jeste obnavljanje bibliotečke intuicije koju je *BPI* imala pri osnivanju, a to je pre svega temeljenje rada na aktuelnosti. Konkretno, *BPI* mora da se nametne kao posrednik, odnosno sredstvo za razumevanje i sagledavanje sveta koji nas okružuje. Namera nam je da razvijemo niz međusobno usaglašenih strategija: učiniti publiku raznovrsnom i povećati posećenost, dati prednost stvaranju novih spona između sadržaja i publike, promovisati čitanje kao posebno iskustvo, omogućiti preplitanje različitih vrsta publike kroz korišćenje biblioteke na raznovrsne načine, pružiti priliku da se različite bibliotečke službe prožimaju u okviru ustanove, usaglasiti se bolje sa Centrom Pompidu i poboljšati saradnju sa profesionalcima iz struke.

Bilo bi predugačko, a nije ni namera ovog članka, da detaljno opiše celokupan ovaj proces, ciljeve i akcije koji proizilaze iz ovih strategija. Međutim, svi ovi predlozi predstavljaju malu revoluciju. *BPI* je ostala zavisna od modela biblioteke koji je zasnovan na pristupu fondu, koji je pažljivo

odabran na osnovu svog kvaliteta. No, upravo sadržaji koji se odnose na znanje, kao i korišćenje takvih sadržaja, postaju danas oni elementi koji treba da čine srž jedne biblioteke. Posredovanjem između sadržaja i publike, *BPI* se trudi da odgovori na identifikovane potrebe svojih aktuelnih i potencijalnih korisnika. Ona ne samo da treba da omogući pristup znanju, već i da izgradi čitav opseg mogućih mostova od publike do sadržaja. To je jedan od preduslova za „osvajanje“ novih korisnika i ponovno definisanje sopstvene uloge.

BPI, Bibliothèque publique d'information otvorena je za publiku 1977. godine, u srcu Pariza. Njen osnivač, J.P. Segen definisao ju je kao „živi centar kulture i informacija za sve slojeve društva“. *BPI* je javna biblioteka koja ima tu osobenost da ne pozajmljuje knjige i ostalu građu iz svog fonda, ali se zato sve može koristiti na licu mesta.

Njena originalnost sastoji se u tome da se nalazi u okviru Centra Žorž Pompidu, najvećeg muzeja savremene umetnosti u Evropi. Trideset i šest godina posle otvaranja, *BPI* je otvorena za publiku 62 sata nedeljno, 312 dana u godini. Ona prima 1.500.000 posetilaca godišnje ili u proseku 4.800 dnevno. Prostire se na površini od 10.000m² i raspolaže fondom od 340.000 knjiga, 2.500 časopisa, 1.950 elektronskih dokumenata, 2.500 filmova (uglavnom dokumentarnih) i 17.000 diskova. Radi na adaptaciji i razvoju svog prostora i napretku službi: pruža pomoć u traženju posla i samoobrazovanju, nudi pristup muzici, štampi, video i zvučnim materijalima; pruža slobodan pristup internetu na 80 računara, WiFi mrežu, 250 računara za multimedije; raspolaže službom za korisnike van biblioteke, organizuje međunarodni festival dokumentarnog filma *Cinéma du réel*, kulturne manifestacije, a od skora raspolaže i novim prostorom (Nove generacije) u želji da odgovori na potrebe publike. *BPI* je nacionalna biblioteka pod okriljem Ministarstva kulture.

Nekoliko primera akcija

* Ponovno osmišljavanje organizacije biblioteke kako bi se pružilo više prostora inovacijama i posredovanju između sadržaja i publike

Biblioteka je u prethodnom periodu prevashodno bila okrenuta zbirkama što je prouzrokovalo značajno udaljavanje u odnosu na postavljene zadatke, a pružalo je slabe izglede za uvođenje novina. Predlog sproveden u delo 2012. godine bio je da se odeljenja podele oko tri sfere znanja: *Spoznaj, Doživi i Zamisli*. Na ovaj način zbirke su se integrisale u raznovrsne fizičke, virtuelne ili dinamičke sadržaje, kreirala su se različita okruženja u samim čitaonicama, i stvorile brojne spone (isticanje zbirki, mogućnost pojedinačnog usluživanja svakog korisnika), kao i niz kulturnih aktivnosti. Ove funkcije su ranije bile razdvojene, a sada su uspostavljene alatke za njihovu koordinaciju. Prvi savladani koraci veoma su pozitivni, naročito što se tiče *BPI*-eve posredničke uloge u razvoju čitalačke publike, što samo po sebi predstavlja veliku novinu.

U prilog tome, оформljena je Služba za razvoj čitalačke publike, kao podrška marketinškim postupcima ostalih službi.

* Primer kulturnog programa: Špicelman u *BPI*-ju

Na proleće 2012, *BPI* je u svojim čitaonicama ugostila retrospektivnu izložbu dela Arta Špicgelmana, američkog autora veoma poznatog u Francuskoj po svom stripu *Maus* koji se bavi genocidom Jevreja tokom rata. Pored svog umetničkog značaja, izložba Arta Špicgelmana bila je zanimljivo iskustvo za *BPI* koja je odlučila da se prihvati izazova i oživi izlagачku delatnost u sopstvenom prostoru. Postaviti izložbu između polica i radnih stolova povlači naravno neke praktične teškoće, poput organizovanja putanja kretanja publike (otvoren je dodatni ulaz za prijem publike u Centar), ali to je uticalo i na diversifikaciju profila posetilaca. Publika koja inače ne

dolazi u biblioteku, ali posećuje sam Centar, ili oni posetioci koje je posebno zanimala ova izložba, na taj način su se izmešali sa uobičajenom bibliotečkom publikom koja se time osetila ohrabrenom da ispolji svoju znatiželju i priušti sebi pauzu posetivši izložbu. Strategija „posredničke uloge“ između sadržaja i korisnika ogledala se u tome da se povede računa da budu uključene sve vrste publike tako što je bilo ponuđeno zakazivanje poseta, ali isto tako i organizovanje „brzopoteznih“ poseta bez prethodne rezervacije i po potrebi na licu mesta. Ovo se pokazalo kao izuzetno uspešno iskustvo (otprilike 70.000 posetilaca i 800 vođenja kroz izložbu) koje ne samo da je omogućilo novoj publici da otkrije biblioteku, već i da se uvede manje stručna a više rekreativna praksa kod uobičajene publike *BPI*-ja, pa makar to bilo tek za vreme jedne pauze.

* Radionice konverzacije

Od 2010. godine, *BPI* nudi svojim korisnicima radionice konverzacije koje vode izvorni govornici engleskog, španskog, portugalskog, nemackog, ali i radionice francuskog kao stranog jezika. Ovi programi podstiču samoobrazovanje u posebnom, za te svrhe namenjenom prostoru (laboratorija za jezike). Naime, ne radi se o časovima jezika već o prilici da se razmeni mišljenje o raznovrsnim temama u opuštenom i gostoljubivom ambijentu, bez potrebe prethodnog prijavljivanja. To je neka vrsta „jezičkog kafea“ otvorenog za sve, i koji omogućava mešanje raznovrsnih publika na radost *BPI*-ja: nije retko videti kako se u istoj radionici francuskog kao stranog jezika susreću doseljenici, studenti ERASMUS programa i mladi dinamični stranci. Ponekad ove radionice izaju iz okvira biblioteke da bi se odvijale u muzeju moderne umetnosti. Ova saradnja sa Centrom Pompidu promoviše drugačiji pristup, spajajući učenje jezika i podučavanje umetnosti.

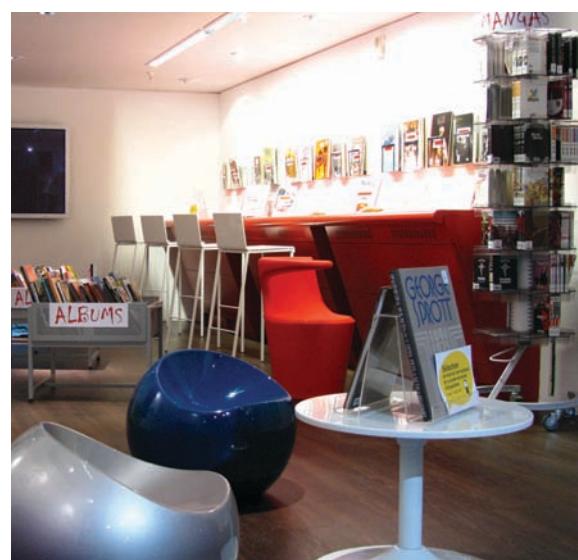
* Grafički salon Nova generacija

U cilju postizanja strateških ciljeva biblioteke, u oblasti zadobijanja nove publike i stvaranja novih čitalačkih iskustava, osposobljen je novi prostor. Polazna tačka pri adaptaciji i prilagođavanju ovog prostora nisu bile potrebe adolescentske publike, već smena generacija. Čitava jedna generacija, rođena u digitalnoj eri, danas primenjuje drugačije oblike čitanja i izražavanja (blogovi, kratke poruke, društvene mreže, igrice).

Ponuda u tom prostoru je višestruka: okruženje je specifično (prostor, boja, nameštaj), dokumentarna građa takva da odgovara centrima interesovanja, preokupacijama i čitalačkim navikama mlađih, a tehnološki uređaji i aktivnosti daju prednost interaktivnosti i konkretnoj primeni. To je mesto za eksperimentisanje koje omogućava partnerstva sa raznim udruženjima i preduzećima

Ulez na izložbu Arta Špigelmana

Grafički salon Nova generacija

koja se bave digitalnim tehnologijama, kao i posmatranje promena na delu, u smislu načina na koji se pristupa znanju.

* Efikasnija komunikacija

Komunikacione strategije *BPI*-ja previše su bile usredsređene na kulturne aktivnosti, ne isticavši dovoljno raznovrsnost ponude biblioteke (zbirke, uloga spone između sadržaja i publike) i bogatstvo bibliotečke svakodnevice. Da bi se tome doskočilo, 2012. godine osnovane su dnevne novine *Actu Bibliothèque* koje obaveštavaju o svim aktuelnim zbivanjima u vezi sa *BPI*. Uključen je kalendarski pregled svih aktivnosti po danima, dok se na središnjim stranama ističu različite aktivnosti ili zbirke (predavanja, novi sadržaji, nove radionice).

Dnevne novine *Actu Bibliothèque*

Ovaj novi medij dobro funkcioniše: posle nekoliko meseci, *Actu Bibliothèque* je već poznatiji od dugogodišnjeg časopisa *De Ligne en Ligne* (*Iz reda u red*), a brojni su učesnici raznih aktivnosti koji izjavljuju da su bili obavešteni upravo preko *Actu Bibliothèque*.

Sa istom idejom da olakša pristup *BPI*-ju i upozna publiku s njenom ponudom, stvorena je nova aplikacija za mobilne telefone *Appli BPI*, koja omogućava pristup agendi, praktičnim informacijama, predmetnom katalogu. Funkcija *webcam* doživila je čist uspeh: prikazujući situaciju na terenu u realnom vremenu, ona je omogućila da se raskrinka predrasuda korisnika da je red za ulazak u biblioteku odbojno dugačak u svakom trenutku u toku dana!

Bilans i perspektive

Trinaest godina posle renoviranja 2000. godine, kulturni i kognitivni prizor društva veoma se promenio. Ova promena primorava na ponovno razmišljanje o mestu koje biblioteka zauzima u jednom gradu. Ekonomski kontekst i javna finansijska kriza usložnjavaju ovaj postupak, posebno kad je reč o krupnijim promenama (prostor, sedišta, osvetljenje...) koje će u određenom trenutku biti neminovne. Ipak, u ovoj novoj fazi razvoja, *BPI* namerava da u središte svoje aktivnosti stavi sadašnju i buduću čitalačku publiku: osnaživanjem kapaciteta svojih službi, prilagođavanjem svojih usluga pojedinačnim korisnicima, posredovanjem, kao i oslanjanjem na sadržaje i bogatstvo svojih zbirki i na stručnost svojih timova. Tu leže smernice i ciljevi projekata na kojima radimo.

Emanuel Kufini je od 2012. godine zaposlen u Javnoj biblioteci informacija (BPI) pri Centru Pompidu kao direktor Odeljenja za odnose s publikom. Osim toga, radi kao zamenik gradonačelnika grada Montrej zadužen za kulturu i budžet. Iza sebe ima dugu i uspešnu karijeru u oblasti menadžmenta u kulturi.

Natali Denj diplomirala je na Nacionalnom fakultetu za informatiku i bibliotekarstvo (2009). Trenutno radi kao šefica u Odeljenju za razvoj publike u Javnoj biblioteci informacija (BPI) pri Centru Pompidu. Pre toga, radila je kao zamenik direktora Odeljenja za prijem publike, kao i koordinator *BiblioSésame* mreže za komunikaciju na daljinu, koju je oformila BPI.

OPEN WOUNDS FROM THE
CUTTING EDGE OF COMIX
NOW IT'S SAFE FOR ADULT
TO READ COMMIX!
... OR IS IT??

Bibliothèque
Centre
Pompidou

publique d'information

Biblioteke umetničkih dela (*Artotheken*) u javnim bibliotekama

Edukacija publike i spona između šireg auditorijuma i umetničkih dela

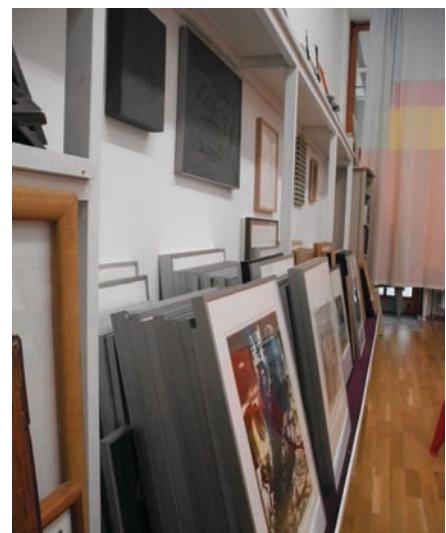
Sve počinje od imena. Reč *Artothek* – „biblioteka umetničkih dela“ – izvedena je od latinske reči *art* („umetnost“) i grčke reči *theke* („sto“). Ova mešavina reči je pokušaj da se uspostavi novi koncept promovisanja umetnosti. *Artotheken* ili „biblioteke umetničkih dela“ posebna su vrsta bibliotečke usluge, koja ima za cilj da obogati umetnički i kulturni život zajednice iznajmljivanjem originalnih umetničkih dela, koje korisnici mogu da izlože u svojim domovima i poslovnim prostorima.

Slikar Artur Segal predstavio je ovu ideju još 1906/07, a tokom dvadesetih godina organizovao je i iznajmljivanje umetničkih dela. Tada je izostala prvo bitno planirana komercijalna osnova, delimično i zbog ekonomске krize nastale krajem „zlatnih“ dvadesetih godina. Osim nekih pokušaja ranih pedesetih godina (u Minhenu i u sličnim institucijama u Holandiji poput *Stichting Beeldende Kunst*), tek je krajem šezdesetih godina ova ideja demokratizacije umetnosti dobila čvrste osnove zahvaljujući *Artotheken*, bibliotekama umetničkih dela, koje rade (i razvijaju se) i danas.

Od samog početka bilo je različitih ideja o tome kako da se umetnost iznajmljuje svima i to gotovo bez naknade. Institucije koje su razvijale svoje sisteme za iznajmljivanje umetničkih dela bile su javne biblioteke, umetnička udruženja (*Kunstvereine*) i muzeji. Njih su sledile obrazovne ustanove poput škola i umetnička udruženja sa sopstvenim modelima. Pored ovoga, postojale su kolekcije za iznajmljivanje, namenjene firmama i državnim organima, kao

Biblioteka umetničkih dela u Bonu: biranje slika

Depo biblioteke umetničkih dela u Minhenu

Biblioteka umetničkih dela u Bonu: izložbeni zid

Biblioteka umetničkih dela u okviru gradske biblioteke u Brunsvoiku

umetnička dela. Nakon ujedinjenja Nemačke, Institut je zatvoren, što je primoralo biblioteke umetničkih dela da 2000. godine oforme sopstveno udruženje – *Artothe-kenverband Deutschland e.V.* kao volontersku organizaciju. Ova organizacija uređuje i vodi zajedničku internet stranicu (www.artothek.org), koja sadrži vesti i linkove ka svim relevantnim institucijama. Štaviše, ovo udruženje (*Artothekenverband*) još češće organizuje konferencije i rešava pitanja proistekla iz diskusija o konceptu biblioteka umetničkih dela, rezultatima istraživanja, pa čak i zatvaranju ovih biblioteka.

U svakom slučaju, iznajmljivanje umetničkih dela nije tako jednostavno kao iznajmljivanje knjiga. Javne biblioteke su uspešno odgovorile na ovaj izazov: napravile su izložbeni prostor za prikazivanje umetničkih dela i otkrile priliku da prikažu ne samo dela koja se mogu iznajmiti već, kao što je slučaj u Kelnu od 1973. godine, i da organizuju izložbe kao nezavisne događaje. Ove biblioteke sada funkcionišu kao dobro organizovani javni izlagачki prostori. Podržavanje umetnosti jedna je od ključnih karakteristika biblioteka umetničkih dela što omogućava ostvarivanje sigurnih prihoda (kao što je slučaj u Minhenu) koji se koriste za nabavku novih umetnina. Jedna od tema za diskusiju je koliko treba ulagati u umetnost na lokalnom, a koliko na međunarodnom nivou.

što je biblioteka umetničkih dela državnih organa Austrije, ali su za širu javnost one bile zatvorene.

Ideja je i danas ostala ista: omogućiti publici da u svom domu iskusи savremenu umetnost i tako razvije prisani odnos sa njom; odnos koji bi ujedno predstavljao odskočnu dasku publici da proširi svoje kulturne vidike i stekne svest o sopstvenim stavovima.

Najveći broj biblioteka umetničkih dela bio je smešten u javnim bibliotekama – i to s pravom. Osnovna veština u javnim bibliotekama jeste proces iznajmljivanja, a širenje kulturne svesti jedan je od ključnih ciljeva kojima teže biblioteke. „Iznajmiti sliku poput knjige“ (*Bilder verleihen wie Bücher*) bio je uobičajeni slogan kojim se promovisala ova ideja. Nekadašnji nemački institut nadležan za biblioteke – *DBI (Deutsches Bibliotheksinstitut)* gajio je naučni pristup u radu sa bibliotekama umetničkih dela, slično drugim specijalizovanim bibliotekama. Institut je bijenalno organizovao konferencije na ovu temu i omogućio sticanje novih znanja na preko 100 različitih lokacija na kojima su se iznajmljivala

Biblioteke umetničkih dela u Kelnu i Minhenu imaju sopstveni prostor dok se većina drugih pak oslanja na sinergistički efekat i koristi delove svojih klasičnih biblioteka. Najpopularnija ideja, u tom smislu, barem na lokalnom nivou, bilo je kombinovanje biblioteke umetničkih dela sa odeljkom biblioteke koji sadrži knjige o umetnosti. Ovo je pomoglo u uspostavljanju kognitivnog pristupa savremenoj umetnosti. Izvesno je da bi zaposlenima u bibliotekama sticanje posebnih znanja u vezi sa umetnošću ili, čak, dosezanje do nivoa poznavalaca umetnosti, višestruko koristilo u komunikaciji sa klijentima kojima posvećuju deo svog radnog vremena. Neke biblioteke koristile su svoje kolekcije slika ne bi li uspostavile komunikaciju sa drugim odeljcima u biblioteci i tom prilikom su se usredsredile na pojedine elemente na umetničkoj slici ili su slike jednostavno postavljane s ciljem da se neki prostor biblioteke estetski unapredi. Ponekad su to bile otvorene čitaonice ili kafei u bibliotekama.

Rad Matijasa Faldbakena

Budući da se biblioteke bore da obezbede veću posetu publike, širenje spektra događaja može imati u prilog. Pored klasičnog formata javnih čitanja dela ili književnih rasprava, blizak odnos biblioteke umetničkih dela sa umetnicima pruža priliku da se organizuju posete ateljeima, susreti sa umetnicima ili umetničkim udruženjima, ili čak prodaja radova na umetničkim bazarima. Ključno pitanje za sva ova rešenja jeste – da li se njima postiže željeni cilj: intenzivirati pristup umetnosti? Ili je samo reč o već postojećim događajima koji su poprimili drugačiji format?

Ideje treba potražiti i među samim umetnicima. Postoji veliki broj ljudi koji se bave umetnošću, a koji imaju iskustvo u iznajmljivanju umetničkih dela, svesni uticaja koje privatni saloni imaju na produkciju, izlaganje i memorisanje umetničkih dela. Berlinski umetnik Ulf Aminde, željan interakcije s publikom, iskoristio je biblioteku umetničkih dela u Bonu kao mesto za svoju instalaciju i privremeno iznajmljivanje tekstualnih kartica. Naime, kartice sa tekstrom mogle su se preuzeti sa njegove instalacije na kojoj je bila prikazana fotografija šume, a koja je potom izazvala intenzivne verbalne reakcije na knjigu korišćenu u okviru instalacije.

Mnoge izložbe fotografija (ne samo dokumentarnih) pratile su tok kojim su se kretala umetnička dela u privatnim salonima. Izložba *Chambres d'amis*, koju je priredio Žan Oet (Gent, 1986), uticala je na različite umetničke intervencije u privatnim salonima – a ovaj originalni format izložbe stekao je potom i dosta sledbenika.

Međutim, jedna činjenica zavređuje posebnu pažnju. Mnoge biblioteke prikupljale su umetničke knjige¹. Ovi dragoceni predmeti ne mogu se tako jednostavno davati na pozajmicu (ako je to uopšte moguće), a sadrže stranice koje neizostavno treba videti. Klasični susreti i diskusije o umetničkim knjigama mogu da budu dobro rešenje za otkrivanje kulturne spone između knjige i vizuelne umetnosti. S druge strane, trebalo bi da je svima jasno da je rukovanje knjigom individualno iskustvo pre nego javni događaj za masovnu publiku. Druga stavka koju treba imati u vidu su umetničke intervencije u bibliotekama. Biblioteka u Štutgartu organizovala je tokom osamdesetih i devedesetih godina jedan ambiciozan i značajan program koji je bacio svetlo na ovu temu. Trebalо bi pomenuti i Matijasa Faldbakena i njegovo intenzivno korišćenje biblioteke u svom radу na izložbi Dokumenta 2012. godine u Kaselu. Grupisanjem na jedno mesto knjiga koje bi se inače pozajmljivale u biblioteci, Faldbaken označava granicu između različitih kulturnih ciljeva javnih biblioteka: s jedne strane pružiti dobro struktuirani pristup bogatstvu znanja (koje je na neki način uvek vezano za kulturu) i s druge strane preispitivanje te iste strukture i otvorenost ka alternativnim rešenjima, čak i ako ona deluju anarhistički na prvi pogled. U njegovoj instalaciji se, na izvestan način, ponovo javljaju ključna pitanja vezana za biblioteke umetničkih dela: Koliko daleko neko može doseći u pripremi jednostavnog i usmerenog pristupa nepoznatom polju umetnosti i koje aktivnosti bi zasigurno trebalo prepustiti korisniku?

Kao što je pomenuto, biblioteke umetničkih dela su itekako otvorene za verbalnu razmenu mišljenja i zato su one odličan prostor za istraživanje povratnih informacija. Neretko, umetnici žele da saznaju kakve su reakcije ljudi kojima su pozajmljivana njihova umetnička dela. Duboko profesionalizovana umetnička scena retko ima mogućnost da čuje mišljenje „običnih ljudi“, koji su pozajmljivali umetnička dela na mesec dana. Obično je ovo sfera kojom dominiraju profesionalni kritičari, trgovci umetničkim delima, kolege umetnici ili kolepcionari koji već poseduju određena znanja.

Danas se javne biblioteke nalaze pod ogromnim pritiskom da izmere svoj uticaj na građane. Često se relevantnim kriterijumima smatraju samo broj izdatih primeraka, broj korisnika ili dužina radnog vremena. Biblioteke umetničkih dela ponekad nemaju mnogo sreće sa ovakvim merenjem. Stalna rasprava o efikasnosti takvih merenja često se svodi na zaključak da se kulturnim institucijama sa drugaćijim kriterijumima savetuje da se okrenu privatnom sektoru. Ova činjenica još uvek predstavlja izazov za biblioteke umetničkih dela. Ideja promocije umetničkih dela postaje dinamičnija i nudi brojna rešenja u okviru privatnog sektora. Postojeće javne kolekcije često se imaju u vidu za korišćenje u bibliotekama umetničkih dela zahvaljujući (javno finansiranim) udruženjima - *Kunstverein*. Možda je to zbog toga što mogućnosti ovakvih biblioteka još uvek nisu do kraja ispitane, ili, kako je rukovodilac jedne firme odgovorio, upitan o pozajmljivanju umetničkih dela iz biblioteke u Bonu: „Ne mogu da izračunam uticaj pozajmljenih umetničkih dela na moje zaposlene, ali mogu da ga osetim“.

¹ Umetničke knjige su posebna vrsta umetničkog dela koje je predstavljeno u formi knjige. Štampaju se u malim tiražima a neretko je reč i o jedinstvenim primercima (prim.ur.)

Dr Johanes Štal je nezavisni kustos, pisac i savetnik za kulturu. On je predavač na Katedri za evropsku istoriju umetnosti i arheologiju pri Univerzitetu u Hale-Vitenbergu (*Institut für Kunstgeschichte und Archäologien Europas, Universität Halle-Wittenberg*). Od 2000. godine je prvi predsednik Udrženja nemačkih umetničkih biblioteka (*Artothekenverband Deutschland e.V.*) i odgovoran je za izradu godišnjih planova i organizaciju programa obuke. Štal je istaknuti autor brojnih tekstova, knjiga i publikacija koje se bave temama iz oblasti umetnosti.

